

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง สภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร  
สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง  
ในเรื่องต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
  - 1.1 ความหมายของการบริหาร
  - 1.2 ความหมายของการบริหารวัด
  - 1.3 ความสำคัญของการบริหารวัด
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
3. ขอบข่ายการบริหารวัด
4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
  - 4.1 ความหมายของบทบาท
  - 4.2 แนวคิดบทบาทและหน้าที่ของผู้นำ
  - 4.3 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
  - 4.4 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าอาวาส
  - 4.5 หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสในพระไตรปิฎก
  - 4.6 หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสหรือผู้บริหาร
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 5.1 งานวิจัยภายในประเทศ
  - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

## แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

### 1. ความหมายของการบริหาร

คำว่า “การบริหาร” ในภาษาอังกฤษมักใช้อยู่สองคำ คือ “Administration” และ “Management” ระหว่างความแตกต่างของสองคำนี้ คือ “Administration” จะนิยมใช้ในการบริหารทางราชการ ส่วนคำว่า “Management” นิยมใช้ไปทางการบริหารธุรกิจ แต่สองคำนี้ อาจใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึง การบริหารก็เช่นเดียวกันกับนักวิชาการที่ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลายทัศนะแตกต่างกัน ดังนี้

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2548, หน้า 57) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

นงนุช วงษ์สุวรรณ (2552, หน้า 2) ได้กล่าวว่า การบริหารเป็นกิจกรรมหรือวิธีการที่บุคคลหนึ่งกระทำต่ออีกบุคคลหนึ่งหรือหลายคนเพื่อให้งานนั้นสำเร็จ

ชิตเชื้อ ชัยฤชา (2553, หน้า 8) ได้กล่าวว่า การบริหารหมายถึง กิจกรรมกลุ่มบุคคลร่วมกันทำตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นระบบจนเกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

เกริกกฤทธิ พ่วงสมจิตร (2555, หน้า 11) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่มบุคคลที่ทำงานร่วมกันเพื่อให้การใช้ทรัพยากรทางการบริหาร ได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

Simon (1966, p. 3) ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือ กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ได้ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคมของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ได้ร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยอาศัยกระบวนการและทรัพยากรที่มีอยู่ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ อย่างเหมาะสม ดังนั้น การบริหารจึงเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน ให้ได้รับผลสำเร็จตามจุดหมายที่วางไว้

อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยที่ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นทั้งหัวหน้า ผู้นำ และผู้ประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ

## 2. ความหมายของการบริหารวัด

พระวิบูลย์ธรรมวาที (2537, หน้า 31) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาสได้ใช้ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการตัดสินใจดำเนินงานในด้านการปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือกันทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร (2539, หน้า 167) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์ในการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณเพื่อให้ได้ผลเต็มที่และการใช้ศิลป์ในการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือ ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุตามวัตถุประสงค์

พระธรรมกิตติวงศ์ (2541, หน้า 102) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การบริหาร งาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขงาน

กรมการศาสนา (2542, ก, หน้า 2) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การปกครองการบังคับบัญชา การกำกับดูแล แนะนำ การอบรมสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีพร้อม และดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้เกิดผลสำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

พระเทพปริยัติมุนี (2543, หน้า 34) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การดำเนินการบริหารและการปกครองพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ตลอดทั้งศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้ออำนวยต่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชุมชน

บุญช่วย จันทร์เหาะ (2544, หน้า 90) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการที่ให้เจ้าอาวาส หรือคณะผู้บริหาร ตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมกันดำเนินการและใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสาน ให้มีประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

สรุปได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง กระบวนการจัดหาและใช้ทรัพยากร ในการบริหารที่มีอยู่เพื่อดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ และสอดคล้องกับ กระบวนการพัฒนาวัด ให้เกิดความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

### 3. ความสำคัญของการบริหารวัด

การบริหารวัด เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของ สังคมในยุคปัจจุบัน เพราะการจะทำให้ประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว นั้น นักบริหาร จะต้องมีความรู้เทคนิคและวิธีการทำงานที่แตกต่าง โดยเฉพาะการบริหารวัด ซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมาก ดังนั้นการบริหารวัดอย่างเป็นระบบระเบียบ จะส่งผลให้วัดร่มรื่นน่าอยู่ เหมาะสมและสมควรเข้าไปประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่ได้เข้าไปสัมผัสพบเห็น เพราะฉะนั้นการบริหารวัดจึงมีความสำคัญ และควรให้ความเอาใจใส่อย่างยิ่ง ทั้งนี้จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหารและการบริหารวัดที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

ธงชัย สันติวงษ์ (2530, หน้า 4) กล่าวว่า องค์การจะเกิดขึ้นเมื่อคนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปทำงานร่วมกัน เพื่อให้สำเร็จผลในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นถ้าหากงานดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยคนมากกว่า 1 คน ให้ช่วยกันทำแล้ว ความจำเป็นที่ จะต้องมีผู้นำก็จะเกิดขึ้นทันที การบริหารจึงมีความจำเป็นสำหรับองค์การทุกขนาด

ประเวศ วัชรี (2539, หน้า 119) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการบริหาร วัดไว้ดังนี้

1. สามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
2. สามารถสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางของการพัฒนา ที่ถูกต้องเหมาะสมแก่สังคม อีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้
3. การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพ มีความสำคัญและส่งผลต่อการ ใช้ทรัพยากรจนทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กรมการศาสนา (2542, หน้า 31) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการ บริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้เกิดความสะดวกใน การประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถ

ติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ และเกิดความพึงพอใจแก่ทุกคน

พระศรีปริยัติโมลี (2543, หน้า 101) ได้กล่าวถึง การบริหารงานของวัดว่ามีความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณร มีความรู้ความสามารถทำให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให่วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐไปสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกที่วัดเป็นของชุมชน ทำให่วัดเป็นศูนย์การศึกษาเล่าเรียน และทำให่วัดมีความร่มรื่น สุขกายสบายใจเป็นที่พบปะกิจกรรมและประกอบกิจกรรมนันทนาการของประชาชน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2548, หน้า 5) กล่าวว่า การบริหารจัดการ (management administration) เป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐและหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ ซึ่งมีกระบวนการบริหารงาน อันประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ การคิด (thinking) หรือการวางแผน (planning) การดำเนินงาน (acting) และการประเมินผล (evaluating) โดยมีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาคนและประเทศชาติไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งประเทศชาติ มีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น

สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในการที่จะพัฒนาวัดให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

## แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เอง ทรงอยู่ในฐานะพระประมุข และทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ พระองค์จะทรงกระทำในท่ามกลางสงฆ์ สังฆกรรมต่าง ๆ ที่กระทำได้ ได้รับเสียงเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็วและสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงฝากไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบัน ก็คือ

พระธรรมวินัย ซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย เช่นเดียวกันกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ย่อมต้องมีความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร โดยบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตามพระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้รอดพ้นจากภัยต่าง ๆ ได้ จนกระทั่งพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน และภายหลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะเถระ ผู้เป็นพระสาวกรูปสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาวงกตบวรพตเขตกรุงราชคฤห์ หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา รวม 9 สาย และประเทศไทยได้รับผลจากการเผยแผ่ในคราวครั้งนั้นด้วย ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิอันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยและอีกหลาย ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย ก็ยังมีการใช้หลักภาวะผู้นำควบคู่กับหลักพุทธธรรมในการบริหารคณะสงฆ์มาโดยตลอด จนถึงในยุคสมัยปัจจุบันนี้

กฎหมายเถรสมาคม (2535, หน้า 3) ได้กล่าวถึง การบริหารที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ 6 ด้าน ดังนี้

1. การเพื่อความเรียบร้อยดีงามหรือการปกครอง
2. การศาสนศึกษา
3. การศึกษาสงเคราะห์
4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
5. การสาธารณูปการ
6. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานทั้ง 6 ด้านนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบ

มหาเถรสมาคม แต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่

พระเทพปริยัติสุธี (2551, หน้า 15) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ด้าน คือ การเพื่อ

ความเรียบร้อยดีงามหรือการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์

พระพรหมคุณาภรณ์ (2552, หน้า 23) กล่าวถึง ความหมายการปกครอง คณะสงฆ์หรือการบริหารคณะสงฆ์ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตาม ความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบ เรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัย คือ สภาพ เอื้อเพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของ การศึกษาทั้งสิ้นถ้าไม่ปกครองด้วย

การศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิด ความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้ อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่ม การใช้อำนาจ ใช้อาญาและจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบ พยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง

ภารกิจที่สำคัญของการบริหารงานคณะสงฆ์ในแต่ละด้านตามพระราช บัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส ในการบริหารงาน คณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ดังนี้

#### 1. ด้านการปกครอง

กรมการศาสนา (2542, หน้า 33) ได้ให้ความหมาย การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือ พระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชในสมัยพุทธกาล การปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนัก และ คณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน เพราะ พุทธศาสนาเพิ่งเริ่มก่อตั้งและทำหายุต่อความเชื่อในจารีตเดิม ของศาสนาพราหมณ์ โดยมี ความมุ่งหมายในการออกบวชที่เกิดจากความเบื่อหน่าย และมุ่งหาความหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็น สังคมที่เสมอภาคกัน พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระเถระผู้เป็น อุปัชฌาย์อาจารย์ มีหน้าที่ปกครองศิษยานุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ย่อม เป็นใหญ่ไม่เลือกกว่าจะเป็นอาจารย์หรือศิษยานุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้น จะต้องมีการ

ประชุมสงฆ์และถือเอามติเอกฉันท์นั้นเป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนัก ความเลื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก พระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนือง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์พัคคีย์ (พระสงฆ์ต้นบัญญัติ) ส่วนหลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจจากพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งสมณฑลฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียวเพื่อให้การบริหารปกครองวัดเป็นไปได้ด้วยดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดให้แต่ละวัดมีพระภิกษุ ดำรงตำแหน่งบริหารปกครองคณะสงฆ์ภายในวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในมาตรา 36 – 37 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้ ดำเนินการปกครองพระภิกษุสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความดีงามภายในวัด การปกครองและสอดส่องให้คฤหัสถ์ที่มาพำนักอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามระเบียบต่าง ๆ ของวัดด้วยดี

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (2550, หน้า 10 – 12) ได้ให้ความหมายไว้ว่าการปกครอง หมายถึง ภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือคณะเจ้าปกครอง ดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุ ได้ทำหน้าที่ปกครองในทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตรหรือการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังฆมณฑล เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ 3 วิธี คือ

1. นิคคหวิธี คือ การชมคนที่ควรชมหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
2. ปัคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง
3. ปวารณาววิธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอน

ตนได้ คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ 3 ประการ

### 3.1 พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติ

ไว้แล้ว

3.2 กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบและบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

3.3 ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนำไปปฏิบัติสืบ ๆ กันมา

พระมหาทนต์ชัย บูรณพิสุทธิ (2552, หน้า 35) ได้กล่าวว่า วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมี กฎระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้วยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการพระธรรมวินัยเป็นสำคัญในส่วนของการปกครองบุคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์ สามเณร ซึ่งได้แก่ศิษย์วัด แม่ชี คณางาน รวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่น ๆ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด และกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัด บุคลากรทั้งหมดที่มีอยู่ภายในวัดรวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัด ล้วนมีความสำคัญเพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อกิจการของวัดและมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้าหรือตกต่ำได้เช่นกันแต่หากช่วยกันบริหารวัดโดยปฏิบัติตามระเบียบที่วางไว้ หมั่นศึกษาหาหรือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนร่วมก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้

กล่าวโดยสรุป บทบาทภารกิจในการบริหารวัด ด้านการปกครองในปัจจุบัน นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์แล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือ ความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคมซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบและต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

## 2. ด้านการศาสนศึกษา

การที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งสังฆมณฑลขึ้นมานั้นก็เพื่อให้เป็นสังฆมณฑลแห่งการเรียนรู้พระภิกษุทุกรูปที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา จะต้องเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพราะต้องสมาทานศึกษา ประพฤติปฏิบัติ ส่วนสิกขาทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสำหรับตน คำว่า สิกขา หมายถึง การศึกษา ส่วนสิกขาบท หมายถึง เรื่องที่จะต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตาม พระภิกษุทั้งหลายที่บวชเข้ามาใน

พระพุทธศาสนาจึงมีฐานะเป็นนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยังเป็นพระเสขะบุคคล คือบุคคลที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ ฝึกฝน อบรมและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ดังนั้นในอดีตจึงมีประเพณีไทยที่เรียกว่า “บวชเรียน” คือ บวชแล้วจะต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองสู่ความเป็นบัณฑิต คือ มีปัญญาที่สามารถพึงได้ซึ่งประเพณีการบวชเรียนนี้เป็นสิ่งที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเหตุนี้ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการศึกษาศาสตร์ของพระภิกษุสามเณรและการให้ความรู้หรือแสงสว่างทางปัญญาแก่ประชาชนจึงเป็นสิ่งที่วัดมีอาจปฏิเสธได้ ซึ่งวัดเองได้ดำเนินการในส่วนนี้มาเป็นระยะเวลานานจนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับด้วยดีในหมู่พุทธศาสนิกชน แม้ปัจจุบันบทบาททางการศึกษาของวัด ไม่ได้เป็นไปอย่างกว้างขวางเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่ถึงกระนั้น วัดยังคงไว้ซึ่งสาระและความสำคัญทางการศึกษาอย่างสม่ำเสมอและมั่นคงเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการทางการศึกษาแก่บุคลากรในวัดนั้น

กรมการศาสนา (2542, หน้า 35) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย ในปัจจุบันการศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

#### 1. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับพระสงฆ์ สามเณรและธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็นนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็นธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

#### 2. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะว่าภาษาบาลี เป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เหตุที่พระปริยัติธรรมคือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่น ๆ บรรจุอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลี ประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจน เราจะทิ้งภาษาบาลีไม่ได้ ชั้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น 9 ชั้น คือ บาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค 1 – 2 ชั้นประโยค

ป.ธ. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 และ 9 ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. 3 ได้รับการแต่งตั้งคือเปรียญคือ ทรงตั้ง เป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค 1 – 2 ได้รับวุฒิปัตร์ ชั้นประโยค ป.ธ. 3 – 8 ได้รับประกาศนียบัตรและพัทธศ ชั้นประโยค ป.ธ. 9 ได้รับปริญญาบัตรและ พัทธศ เป็นปริญญาตรีทางศาสนาและถ้าสามารถสอบชั้นประโยค 9 ได้ในขณะที่เป็น สามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเณรรูปนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคถ้าอยู่ในสมณเพศได้รับนิตยภัตเท่ากับ พระราชาคณะชั้นสามัญ

### 3. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นโรงเรียนที่วัด จัดตั้งขึ้น ในวัดหรือธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนา ให้การอุปถัมภ์ และจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพราะหากพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษา ที่ได้รับไปใช้ เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐ หรือใช้ในการสมัครงานประกอบ อาชีพได้

### 4. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการ ในสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (2550, หน้า 14 – 17) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่ สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้น เริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่ สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาล ตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคดี ทางโลกและคดีทางธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบ ไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี 2 ประการ คือ

1. คันถะธูระ คือ ธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน
2. วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนากิจด้านการบำเพ็ญ ภาวนาหรือการเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐาน เป็นส่วนคลุมยอด

กล่าวโดยสรุป การศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่าง ๆ ทุก ๆ วิธี ซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้เรียนรู้ พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ภายหลังจากที่พระภิกษุสามเณรนั้นลาสิกขาไปแล้ว เช่น หลักคิปปปฏิบัติ เป็นต้น

### 3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

กรมการศาสนา (2542, หน้า 39) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา เป็นต้น

พระเทพปริยัติสุธี (2545, หน้า 23) ได้กล่าวถึง การศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน ประกอบด้วย 4 ลักษณะ คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิงเรียนร่วมกับพระสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

2. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนปัจจุบันมี จำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนมและโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

3. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้น จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้ นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่สถานศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็กเยาวชนแล้ว ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียน

ตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตอนที่โรงเรียน เช่นวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

4. ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกายอารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดและพระตั้งแต่เด็ก ๆ สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้นที่ไม่เกินกำลังของสมอง ที่เด็กจะเรียนได้และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดให้แก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภารกิจยังให้ความสำคัญสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษาช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาและช่วยเหลือเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษาเป็นสถานอบรมป้อนนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกำพร้าบิดามารดาที่ได้อาศัยสถาบันสงฆ์ให้ภารกิจสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภารกิจสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็กเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอน การให้ที่อยู่อาศัย อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และสิ่งสำคัญที่สุดคือการให้ความรักและความอบอุ่นเพื่อให้เยาวชนเหล่านี้ได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป

#### 4. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

กรมการศาสนา (2542, หน้า 42) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำมำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา

การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแพร่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นนิยามที่สอดคล้องกับที่

พระธรรมกิตติวงศ์ (2550, หน้า 14) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึงการสอนกรรมฐาน การสอนจริยธรรมแก่เด็ก ๆ และชาวบ้านทั่วไปนั่นเอง

บุญศรี พานะจิตต์ (2552, หน้า 35) กล่าวว่า การประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน มีดังนี้

1. งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. 2508 โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมควร บำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามธรรมะสามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยายการสนทนา ธรรมมีกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ นำพัฒนาท้องถิ่นสาธิตและนำจัดกิจกรรม วัดอุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนามี 4 ประการ คือ

1.1 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์

1.2 เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน

1.3 เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน

1.4 เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

2. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้ภิกษุสงฆ์ในชนบทได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

3. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4. การบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ 10 ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อน ประมาณเดือนเมษายน

5. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดจัดให้มีขึ้นในวัดในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียกว่า พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น 3 คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 7 ถึง 10 ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 11 – 15 ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 16 – 18 ปี

6. การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์วารสาร นิตยสารเผยแพร่ธรรมในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

7. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัดโครงการลานวัดลานกีฬา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ศาสนธรรม เป็นการประกาศหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำเอาไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแพร่ศาสนธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรมสนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะ จะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ

#### 5. ด้านการสาธารณูปการ

กรมการศาสนา (2542, หน้า 44) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรมกุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัด เป็นสำคัญและนอกจากนั้น กรมการศาสนาได้กำหนดแนวทางในการจัดการด้านสาธารณูปการวัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษาสถานที่รื่นรมย์ ลานวัดสะอาดปราศจากขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล มีถังรองรับขยะ มีถนนทางเดินเท้าภายในวัด วัดควรมีประตูเปิดปิดตามวันเวลา เพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สินของวัด มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญ ๆ เพื่อดึงดูดความศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทาสีเสนาสนะก็ดี แผ่นป้ายก็ดี ให้ใช้สีเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาด การปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัดให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทยมีการจัดระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้าที่อยู่อาศัยมีระบบกำจัดสิ่งปฏิกูล ห้องน้ำ ห้องส้วม จัดสวัสดิการให้ภิกษุสามเณร ได้รับความผาสุกในการบำเพ็ญสมณธรรม

พระเทพปริยัติสุธี (2550, หน้า 43) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่าเป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจาก

ความลุ่มหลง ฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งในด้านศาสนพิธีการให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนธรรมและการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและที่สำคัญเพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง

พระราชรัตนมูณี (2551, หน้า 12) ได้กล่าวเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการ ของวัดแบ่งได้ 3 เรื่อง คือ

1. การบูรณะและพัฒนาวัด
2. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
3. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

นอกจากนี้ยังได้กล่าวอีกว่า การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัด ตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสงบสุข (สัปปายะ) 4 อย่าง คือ

1. อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นสุขสบาย คือ ทำให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์เป็นรมณีสถานเจริญตา สบายใจแก่ผู้พบเห็นเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ

2. อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบายตาตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้ว ต้องคำนึงถึงการกินอาหารและการจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

3. บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบายแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสกอุบาสิกาและเด็กวัด

4. ธรรมสัปปายะ ธรรมที่เป็นสบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

กล่าวโดยสรุป ความมุ่งหมายของการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่อำนวยประโยชน์แก่ประชาชน เป็นการก่อสร้าง และการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงาม อันได้แก่การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำ ในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

#### 6. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

กรมการศาสนา (2542, หน้า 47) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ

ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาค  
ฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส  
พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้ใช้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรม  
เยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การซ่อมทรัพย์  
ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น

พระราชรัตนมูณี (2551, หน้า 16) กล่าวถึง ความสำคัญของภารกิจ  
ด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน  
ผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม  
วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็น  
ที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัด  
จะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือการสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้า  
อาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงาน ทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขต  
ที่วัดจะจัดได้

บุญศรี พานะจิตต์ (2553, หน้า 27) กล่าวถึง ความสำคัญของ  
ภารกิจด้านนี้ว่าการสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านสังคม  
สงเคราะห์ ทั้งในการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ  
ชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อม  
ประสานระหว่างคนจนกับคนรวยปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็น  
สาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส

กล่าวโดยสรุป การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการ  
ช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์  
ภิกษุสงฆ์สามเณรการสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน  
การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้การสร้างหอสมุดโรงเรียน เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์  
นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว  
ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า กิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน อันได้แก่  
ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่  
พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการและด้านการสาธารณสงเคราะห์ จะเป็นไปโดย  
เรียบร้อยดีงามได้ตั้งเจตนารมณ์ของกฎมหาเถรสมาคมนั้น จึงต้องอาศัยพระสังฆาธิการ

ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองเป็นผู้ขับเคลื่อนภารกิจทั้ง 6 ด้าน ให้สามารถบรรลุตาม วัตถุประสงค์และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป

## ขอข่ายการบริหารวัด

ขอข่ายการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพียงอย่างเดียวยังไม่สามารถพัฒนาวัดได้สมบูรณ์ครบถ้วน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัด ให้สอดคล้อง กับการบริหารงานของคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ ดังนี้

1. ด้านการปกครอง หมายถึง การดูแล คຸ້มครอง บริหาร ความสำคัญ การปกครองของคณะสงฆ์ไทยเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหา-สังฆปริณายกทรงเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันไปตามลำดับ ชั้นนับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขปรับปรุง พ.ศ. 2535 ได้ลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ไว้ดังนี้

มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม หลักการปกครอง เป็นภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครอง ดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ ของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุ ผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะภาคเจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร

2. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฟีกฝน และอบรมความสำคัญ การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษา ภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว

ก็จะไม่มีผู้ใดสามารถรู้และเข้าใจพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำการทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและทรงยกย่อง พระภิกษุ สามเณร ที่เรียนรู้พระพุทธวจนะให้มีฐานันดรพระราชทานราชูปการต่าง ๆ มีนิตยภัต เป็นต้น

หลักการศาสนศึกษา เป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญ การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมบาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบธรรมบาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยการหรือเป็นประธานจัดสอบธรรมบาลีสนามหลวง และเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้ ยังรวมถึงการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อ พระธรรมวินัย เช่น มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา พระปริยัติธรรม เป็นต้น

3. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยายกว้างขวางออกไปความสำคัญการเผยแผ่ คือ การทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่นกระจายไป เช่น การเผยแผ่ศาสนาเผยแผ่ธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า เผยแพร่ ใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ทำให้แพร่หลายในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัสได้ทางตา หู เป็นต้น การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

หลักการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุม ถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบรรพชาสามเณร

ภาคฤดูร้อน การจัดโครงการ บวชนกขัมมจาริณี (ซีพราหมณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวัน อัมมสวนะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำขึ้นในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ชำราชากร และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแพร่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์ พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา โครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้นโดยสรุป การดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแพร่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัด นอกวัด ชื่อว่า ภารกิจด้านการเผยแพร่ทั้งสิ้น ปัจจุบันการเผยแพร่ต้องดำเนินงานตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พ.ศ. 2550

4. ด้านสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัด ความสำคัญการสาธารณูปการโดยรวม หมายถึง การพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวก สบาย การทำถนนทางเดินในวัดและการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้ การสาธารณูปการเป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำทั้งนี้ เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นรักษาสถาปัตยกรรมที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ภายในวัดในการนี้ ให้รวมถึงการดูแลรักษา ศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษา เช่น ให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษาวัสดุสิ่งของของสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า ภัณฑาคาริก โดยเฉพาะศาสนสมบัติ แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ ศาสนสมบัติวัด คือ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง เป็นหน้าที่ของสงฆ์ในวัดนั้นซึ่งมีเจ้าอาวาส เป็นต้น ช่วยกันดูแล รักษา ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ศาสนสมบัติกลาง คือ ทรัพย์สินอันมิใช่เป็น ศาสนสมบัติวัด แต่เป็นของสงฆ์ส่วนกลาง เช่น ที่ดินและผลประโยชน์วัดร้าง ทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้สงฆ์ส่วนกลาง ศาสนสมบัติกลาง เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงดูแล รักษา ทั้งนี้ การจัดการ

ศาสนสมบัติภายในวัด จะต้องยึดหลักให้ถูกต้องตามกฎหมาย พระธรรมวินัย มติมหาเถรสมาคมและจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไปหากไม่จำเป็น การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หลักการดำเนินการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือศาสนสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิเมรุ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น

5. ด้านศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝนอบรมแก่ประชาชน ความสำคัญ การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาที่วัด คณะสงฆ์ดำเนินการขึ้นเพื่อสนองต่อนโยบายของภาครัฐ ในอันที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเยาวชนได้รับการศึกษาหลักการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยมีความ มุ่งหมาย 4 ลักษณะ คือ

5.1 การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้พระภิกษุสามเณร นักเรียนได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิม หรือวันหยุดอื่น ๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

5.2 การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐ หรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่าง ๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

5.3 การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบลในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่าง ๆ

5.4 การสงเคราะห์แก่กุลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษา หรือบุคคลากรทางการศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาสได้ บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษาหรือการดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไปเพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไป ความสำคัญของการสาธารณสงเคราะห์ นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้และประสบภัยแล้ว ยังหมายรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอาชีพแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

หลักการสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์ ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่ การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบ การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน เป็นต้น การให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง หรือผู้ป่วยที่ยากไร้ การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวนญาติโยม บริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล ตลอดจนการให้ความรู้ข่าวสารให้แก่ชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลด้านการศึกษาการสาธารณสุขมูลฐาน และการปกครองการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น

## แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท (Role Concepts and Theory)

การศึกษา เรื่อง แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท ผู้วิจัยนำเสนอเป็น 3 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท แนวคิดบทบาทและหน้าที่ของผู้นำ และแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ ตามลำดับดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทเป็นแนวคิดที่กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม แต่แต่ละคนมีการแสดงออกทางสังคมที่แตกต่างกัน สำหรับการศึกษานี้ปฏิบัติตามบทบาทจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทเสียก่อนในเบื้องต้น

### 1. ความหมายของบทบาท

กรรณิกา ขวัญอารีย์ (2535, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่าหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะ 3 ประการ คือ ประการแรก บทบาทที่กำหนดไว้เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งไว้ ประการที่ 2 บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรจะทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ ซึ่งอาจจะไม่ตรงตามบทบาทตามอุดมคติทุกประการ และในแต่ละบุคคลอาจแตกต่างกัน และประการสุดท้าย บทบาทที่กระทำจริง (Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

สมคิด เพ็งอุดม (2535, หน้า 50) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่กำหนดโดยสถานภาพ หรือตำแหน่ง ตำแหน่งและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เปรียบเสมือนเหรียญ ถ้าด้านใดด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่งอีกด้านหนึ่งก็เป็นบทบาท

สุพัตรา สุภาพ (2536, หน้า 26) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพนั้น

ณรงค์ เล็งประชา (2538, หน้า 19) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในตำแหน่งที่เขาได้อยู่ เป็นการรวมความคาดหวังที่เกี่ยวข้องกับตนเองและของบุคคลอื่น ๆ ที่ผู้แสดงมีสัมพันธ์ด้วย

พระมหาไพสิทธิ์ สัตยารุช (2542, หน้า 65) ได้ให้ความหมายว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่เราทำหรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็น คือ สถานภาพ ส่วนบทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึง สิ่งที่สังคมหรือคนส่วนใหญ่ ตั้งเป็นข้อกำหนดว่าใครก็ตามที่มีตำแหน่งอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคม ก็จะต้องปฏิบัติอย่างนั้นเพราะสังคมถือว่าเป็นสิ่งที่ตั้งงาม สมาชิกของสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

วรรณณี ภาณุวัฒน์สุข (2543, หน้า 31) กล่าวว่า บทบาท คือ การกระทำตามหน้าที่ที่กำหนดของบุคคล หรือพฤติกรรมที่คาดหวังและเห็นได้ ซึ่งเป็นการกระทำของบุคคล

พระมหาสุวิทย์ คงช่วย (2543, หน้า 8) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นพลวัตรของสถานภาพ บทบาทไม่สามารถแยกจากกันได้ นั่นคือ ไม่มีบทบาทที่ปราศจากสถานภาพ หรือสถานภาพที่ปราศจากบทบาท

สุนทร กุญชร (2545, หน้า 10) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง แนวทางการแสดงออกหรือปฏิบัติตามอำนาจที่กำหนดไว้ในตำแหน่งทางสังคม ทางหน้าที่การงานตามสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลที่เป็นอยู่

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 602) ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาทว่า หมายถึง หน้าที่ หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

ทวี เขจรกุล (2547, หน้า 25 - 26) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรม หรือหน้าที่ที่บุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ แสดงออกมาตามปทัสฐานของสังคมที่กำหนด และคาดหวังให้บุคคลกระทำซึ่งบุคคลได้แสดงออกตามสถานภาพของตนเอง

Sarbin and Jurnur (1955, p. 236) ได้ให้ความหมายของบทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังว่าผู้อยู่ในแต่ละสถานภาพจะพึงกระทำ

Berkowitz (1972, p. 20) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังของผู้มีสถานภาพทางสังคม หมายรวมถึงการกระทำที่บุคคลในสถานภาพนั้นแสดงออก

Broom and Selznick (1973, p. 26) อธิบายความหมายของบทบาทว่า หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ หรือตำแหน่งในสังคม

Cohen (1979, p. 36) ได้ให้ความหมายของบทบาท ว่าหมายถึง สิ่งที่สังคมได้กำหนดเฉพาะ เจาะจงให้บุคคลปฏิบัติ และสิ่งที่บุคคลได้ปฏิบัติจริง

สรุป คือ บทบาท หมายถึง พฤติกรรมการทำหน้าที่ที่แสดงถึงบทบาท และบ่งบอกถึงความสามารถที่มองเห็นในสังคมต่อความคาดหวังของบุคคลที่เกี่ยวข้องในสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลอย่างถูกต้องดีงาม

ทฤษฎีบทบาทเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคลเป็นเครื่องมือของสถานภาพและความคาดหวัง ส่วนปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพและแสดง

บทบาทตามสถานที่ที่ครอบครอง จะมีลักษณะที่สำคัญ 2 อย่าง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2542, หน้า 34) คือ

1. ลักษณะเกี่ยวกับตน (Self – related characteristics) ได้แก่ ลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลตามที่เขาคิดว่าเป็นหรือมีลักษณะเช่นนั้น (Self – conception) ลักษณะน่าจะมีผลต่อการประพฤติตามสถานภาพที่เขาดำรง และจะเป็นฐานในการเลือกความคาดหวังประเภทต่าง ๆ มาเป็นแนวในการประพฤติตามสถานภาพ

2. ความสามารถและทักษะในการแสดงบทบาท (Role playing skills and capacities) ความสามารถเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของแต่ละบุคคล ส่วนทักษะเป็นสิ่งเรียนรู้ภายหลังแต่ทั้งสองสิ่งก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หากไม่มีความสามารถเป็นทุนทักษะก็ไม่สามารถเกิดได้ ด้วยทักษะและความสามารถในการแสดงนี้เองทำให้บุคคลแสดงบทบาทได้แตกต่างกัน

นักทฤษฎีบทบาทโดยมากเห็นพ้องกันว่า ข้อต่อระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคลคือบทบาทซึ่งพิจารณาองค์ประกอบของบทบาทที่เน้นกันโดยมากมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. Prescribed roles บทบาทตามใบสั่ง เป็นบทบาทที่เน้นให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังตามแต่ละสถานภาพ โลกสังคม (Social world) ถูกสมมติว่ามีใบสั่งจัดไว้ชัดเจนบุคคลจะรู้ใบสั่งนั้นได้ด้วยอัตตา (Self) และความสามารถในการแสดงบทบาท อันจะมีผลต่อระดับการคล้อยตามความต้องการ (ให้แสดงบทบาท) ของแต่ละสถานภาพ

2. Subjective role บทบาทตามใจ เป็นบทบาทที่ปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพนั้นแสดงออก หลังจากรับรู้และตีความหมาย ปรับความคาดหวังต่าง ๆ ที่ผ่านอัตตาตัวตนในโลก สังคมถูกสร้างขึ้นด้วยการประเมินตามอัตวิสัยในสถานการณ์มีปฏิสัมพันธ์

3. Enacted roles บทบาทจริง ในที่สุดแล้วความคาดหวังและการประเมินความคาดหวังตามอัตวิสัยของปัจเจกบุคคล ก็แสดงออกมาเป็นพฤติกรรม บทบาทนี้จึงเป็นพฤติกรรมจริงที่เปิดเผยโลกสังคมเป็นเครือข่ายของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกัน

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2551, หน้า 9) ได้กล่าวถึงบทบาทไว้

3 ประการ คือ

1. บทบาทในอุดมคติ (Ideal role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็น กฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งมี สถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้
2. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับ บุคคลนั้น ๆ ที่คาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทัศนคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted role) เป็นการกระทำที่ บุคคลปฏิบัติจริงซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าว อาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกดดันของกลุ่มต่าง ๆ และ บทบาทที่กระทำจริงอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่ บุคคลรับรู้ก็ได้

เดโช สนวนานนท์ (2551, หน้า 9) ได้กล่าวถึง ลักษณะของบทบาทไว้

## 2 ประการคือ

1. บทบาทที่รัดกุม คือ บทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตาม ที่แน่นอนตายตัว ยืดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของ นายกรัฐมนตรี เป็นต้น พฤติกรรมที่จะต้องแสดงออกตามบทบาทนั้น อำนาจหน้าที่ รับผิดชอบมีระบุไว้ชัดเจนในรูปของกฎหมายระเบียบแบบแผน
2. บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ คือ บทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับ บทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสมควรไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดา มีกำหนดไว้กว้าง ๆ ทั่วไป ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานะของบิดา เป็นต้น พฤติกรรมของ บิดาต่อบุตรอาจจะแปรผันไปได้มากพอสมควรระหว่างบิดาแต่ละคนในส่วนของ ความหมายของบทบาทนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 84) ให้ความหมายของ คำว่า บทบาท ไว้ว่าบทบาท คือการทำตามบท การร่ำตามบท โดยปริยายความหมายว่า การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู

สนธยา พลศรี (2545, หน้า 125) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่ของ บุคคลตามสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่ บทบาทจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของ สังคมที่ให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบ

เรียบร้อย บุคคลจะมีสถานภาพและบทบาทหลายสถานภาพและแตกต่างกันออกไป เช่น พ่อ แม่ ลูก ครูอาจารย์ ทหาร ตำรวจ แพทย์ นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2546, หน้า 7) อธิบายว่า บทบาททั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทจึงหมายถึง ผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสภาพแห่งการปฏิสัมพันธ์นั้น ตามนัยแรกบทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคม ซึ่งถูกจำแนกโดยสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลังบทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ที่ปฏิสัมพันธ์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ความสามารถ มูลเหตุ จูงใจ การอบรมและความพอใจ

งามพิศ สัตย์สงวน (2547, หน้า 11) ให้ความหมายว่า บทบาท คือ พฤติกรรม ที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้ผู้สัมพันธ์ มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

## 2. แนวคิดบทบาทและหน้าที่ของผู้นำ

ภารกิจสำคัญในการบริหารงาน คือ การรวมพลังทรัพยากรทั้งหลายขององค์การเพื่อการบรรลุเป้าหมายขององค์การ นั่นคือการบริหารงานเป็นการมุ่งให้การทำงานประสบความสำเร็จ หรือมุ่งที่ความสำเร็จของงานและความสำเร็จของงาน คือ การที่องค์การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ผู้นำจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามกำหนดหรือได้รับมอบหมาย นอกจากนั้นจะต้องแสดงบทบาทของผู้นำในหน้าที่นั้น ๆ ด้วยการที่ผู้นำสามารถแสดงบทบาทของความเป็นผู้นำได้นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการมีวิสัยทัศน์ (Vision) การมีวิสัยทัศน์ของผู้นำย่อมทำให้ผู้นำสามารถปฏิบัติหน้าที่ และแสดงบทบาทของผู้นำได้อย่างเหมาะสม

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2545, หน้า 79 – 83) กล่าวว่า ผู้นำ มีความหมายเป็น 2 นัย คือ เป็นผู้นำที่เป็นปัจเจกบุคคลในแต่ละหน่วยงานหรือทีมงาน กับผู้นำที่เป็นองค์การ เช่น บริษัทที่อยู่ใน 500 อันดับแรกของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ผู้นำดังกล่าวนี้

จะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะดำรงอยู่และเจริญก้าวหน้าให้ได้อย่างมั่นคงต่อไปในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะเป็นช่วงเวลาแห่งการแข่งขันที่เข้มข้นท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่รวดเร็วยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้นำจึงต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และเป็นเลิศ

วีรวัธ มาษะรานนท์ (2542, หน้า 87 - 93) ลักษณะของภารกิจมีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำ ภารกิจที่ง่ายย่อมใช้ภาวะผู้นำอย่างหนึ่ง ภารกิจที่ยากและซับซ้อนย่อมต้องใช้ภาวะผู้นำอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ลักษณะของภารกิจเป็นตัวกำหนดว่า ใครควรจะได้แสดงบทบาทของผู้นำ ภารกิจที่ต่างกันย่อมต้องการบุคคลที่มีลักษณะต่างกัน

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2545, หน้า 89) บทบาทของภาวะความเป็นผู้นำเมื่อพิจารณาจากความหมายลักษณะและวิวัฒนาการของภาวะความเป็นผู้นำแล้วสามารถประมวลบทบาทของภาวะความเป็นผู้นำทั้งที่มาจากผู้นำด้วยตำแหน่งแต่งตั้งและผู้นำที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ดังนี้

1. บทบาทของการเป็นตัวแทนของหน่วยงานในทุกสถานการณ์ที่สำคัญก็คือการเป็นตัวแทนของหน่วยงานเพื่อรวบรวมข้อมูลจากภายนอกหน่วยงานรวมถึงบทบาทการต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยียนหน่วยงาน

2. บทบาทของนักพูด เป็นบทบาทการนำเสนอกิจกรรมของหน่วยงาน บทบาทการสร้างวิสัยทัศน์ที่ดีของหน่วยงาน รวมถึงบทบาทการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของหน่วยงานให้เป็นที่รู้จักของบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ ผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงาน ผู้รับบริการเพื่อร่วมอาชีพ และสังคมภายนอกหน่วยงาน เป็นต้น

3. บทบาทเป็นนักเจรจาต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของหน่วยงานและเพื่อความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงานเป็นสำคัญ เช่น การต่อรองจัดซื้อวัสดุ ครุภัณฑ์เข้าหน่วยงานการต่อรองราคาค่าก่อสร้างอาคาร ที่ทำการใหม่ของหน่วยงาน เป็นต้น

4. บทบาทการสอนงาน แก่ผู้ตามและเพื่อนร่วมงานในหน่วยงานเพื่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปอย่างราบรื่น และทำให้ผู้นำเกิดความมั่นใจว่าผู้ตามและเพื่อนร่วมงานทำงานถูกต้องเป็นไปตามมาตรฐาน และผลงานที่ได้จะมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของบุคคลทุกฝ่าย

5. บทบาทในการสร้างทีมงาน เพื่อเป็นการรวมพลังความสามัคคีของผู้ตามและเพื่อนร่วมงานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้งานที่ทำอยู่สำเร็จลุล่วงไปได้โดยง่าย ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นขณะทำงานร่วมกัน และที่สำคัญก็คือเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจที่ดีให้แก่ผู้ตามและเพื่อนร่วมงานโดยตรง

6. บทบาทในการแก้ปัญหาด้านเทคนิค (technical problem solver) โดยการให้บริการในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ผู้แนะนำด้านวิชาการเพื่อให้การทำงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

7. บทบาทของผู้ประกอบการ (entrepreneur) เพื่อให้หน่วยงานดำรงอยู่ได้และปฏิบัติตามภารกิจของหน่วยงานได้อย่างต่อเนื่อง

บทบาทการบริหารจัดการสำหรับผู้บริหารเป็นกิจกรรมการบริหารของผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทกิจกรรมทางพฤติกรรมที่กระทำร่วมกันของผู้บริหาร และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการหาข้อมูลสารสนเทศ บทบาทเกี่ยวกับการตัดสินใจโดยขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้นำแต่ละคนในการนำมาใช้ให้เหมาะสมกับตำแหน่ง (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544, หน้า 29 – 30) ดังนี้

1. บทบาทในฐานะเป็นตัวแทน (สัญลักษณ์) ขององค์การผู้บริหารที่เป็นตัวแทนต้องทำงานตามภาระหน้าที่ในปัจจุบันโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย หรือลักษณะของสังคม เนื่องจากการมีอำนาจที่เป็นทางการในฐานะหัวหน้างานขององค์การ ผู้บริหารจึงมีอำนาจอย่างเต็มที่ในการบริหารงาน ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องเข้าร่วมในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลดีและสอดคล้องกับงานด้านการบริหารจัดการ

2. บทบาทในฐานะผู้นำ (Leader role) ผู้บริหารที่มีความรับผิดชอบในการจูงใจและสั่งการผู้ใต้บังคับบัญชา รวมถึงรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายจากองค์การ และต้องปลูกฝังความสามัคคีของคนในองค์การให้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ ผู้บริหารต้องให้คำแนะนำต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อเป็นแนวทางในการทำงาน ทำให้มีสภาวะการทำงานที่ดี ผู้บริหารต้องกระทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทของผู้นำ เช่น การจ้างงาน การฝึกอบรม การสั่งการ การยกย่องชมเชย การวิพากษ์วิจารณ์ ฯลฯ บทบาทของผู้นำย่อมครอบคลุมกิจกรรมทั้งหมดขององค์การให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

3. บทบาทการติดต่อสร้างความสัมพันธ์ (Liaison role) เป็นผู้บริหารที่มีหน้าที่ในการรักษาเครือข่ายของการสื่อสารจากภายนอก เพื่อจัดสร้างความพึงพอใจและจัดหาข้อมูล ตลอดจนมีบทบาทที่ต้องสร้างเสริมและธำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์กับบุคคลทั้งภายในและนอกองค์กร ความสัมพันธ์เป็นแหล่งที่มาของข้อมูลสารสนเทศ และความชอบพอการพัฒนาความสัมพันธ์เป็นความรับผิดชอบของผู้บริหารที่เป็นหัวหน้าที่จะเชื่อมโยงกันภายในองค์กรและกับภายนอกองค์กร ความสัมพันธ์อาจดำเนินไปตามแนวดิ่งและแนวนอน ความจำเป็นของการใช้บทบาทการติดต่อซึ่งกันและกันจะ “ก่อให้เกิดความ

สนิทสนมกัน” อันจะทำให้ผู้บริหารได้รับประโยชน์จากการติดต่อ โดยการเข้าร่วมในสังคม การเข้าร่วมประชุมในงานอาชีพ เข้าร่วมกับกิจกรรมภายนอกสโมสรของผู้บริหาร การส่งข้อความแสดงความยินดีต่อบุคคลหรือองค์การในวาระต่าง ๆ การเยี่ยมเยียนผู้บริหาร ฝ่ายอื่น ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือในเรื่องข้อมูลสารสนเทศ เป็นต้น

4. บทบาทในการติดตามผลหรือการดักเตือน (Monitor role) เป็นผู้บริหารที่ต้องรับรู้ในความหลากหลายของผู้ข้อมูลเป็นศูนย์กลางทั้งภายในและภายนอก โดยผู้บริหารต้องแสวงหาข้อมูลสารสนเทศจากแหล่งต่าง ๆ อยู่เสมอและการเข้าสังเกตการณ์ซึ่งข้อมูลสารสนเทศที่ผู้บริหารได้รับมาก็จะได้แจกจ่ายให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาให้รับทราบ ดังนั้นแหล่งข้อมูลสารสนเทศที่ผู้ใต้บังคับบัญชาจะหาได้ก็คือ จากผู้บริหารนั่นเองและเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมความรู้ ของผู้ใต้บังคับบัญชาที่จะสามารถหาได้ในองค์การและใช้เพื่อติดตามผลการปฏิบัติงานได้

5. บทบาทผู้เผยแพร่ (Disseminator role) เป็นผู้บริหารที่ทำหน้าที่ส่งข้อมูลที่รับจากภายนอกหรือจากผู้ใต้บังคับบัญชาไปยังสมาชิกขององค์การ เมื่อผู้บริหาร (ผู้นำ) เป็นแหล่งของข้อมูลสารสนเทศขององค์การ ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นข้อเท็จจริงและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงาน โดยจะต้องเผยแพร่ให้กับผู้ร่วมงานได้ทราบ เพื่อจะได้ใช้เป็นหลักในการทำงาน

6. บทบาทของการเป็นโฆษก (Spokesman role) เป็นผู้บริหารที่ทำหน้าที่ในการส่งข้อมูลไปสู่ภายนอกเกี่ยวกับแผน องค์การ นโยบาย การปฏิบัติ และผลลัพธ์ ในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญขององค์การ นั่นคือผู้บริหารจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของหน่วยงานในการให้ข้อมูลสารสนเทศในการดำเนินงานขององค์การต่อบุคคลภายนอกขององค์การ การให้ข้อมูลสารสนเทศของผู้บริหารจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือต่อบุคคลภายนอกโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นหลักประกันในความถูกต้องของการแจ้งข่าวแทนองค์การ

7. บทบาทการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur role) เป็นผู้บริหารจะมีหน้าที่ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดองค์การและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการสร้างโอกาส คิดริเริ่มโครงการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในองค์การในฐานะของผู้บริหาร เนื่องจากผู้บริหารขององค์การ ถือเป็นผู้ประกอบการคนหนึ่งขององค์การเป็นผู้คิดริเริ่มควบคุมเปลี่ยนแปลง แก้ไขปัญหา ตลอดจนดำเนินการเพื่อความอยู่รอดและความก้าวหน้าขององค์การ จึงถือได้ว่าผู้จัดการเปรียบเสมือนผู้ประกอบการคนหนึ่งขององค์การเช่นกัน

8. บทบาทในการแก้ปัญหา (Disturbance handler role) เป็นผู้บริหารจะมีหน้าที่ในการรับผิดชอบในการปฏิบัติการแก้ไขเมื่อองค์การเผชิญกับปัญหาที่สำคัญหรือไม่ได้คาดไว้ โดยผู้บริหารจะต้องเป็นผู้กระตุ้นการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้เผชิญกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ พร้อมทั้งจะต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นกับการทำงานวิกฤตการณ์เป็นเหตุการณ์ที่ไม่สามารถมองเห็นได้หรือคาดการณ์ได้เช่นกัน ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำ ในการรวมพลังให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อต่อสู้กับวิกฤตการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

9. บทบาทเป็นผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource allocator role) เป็นผู้บริหารมีหน้าที่ในการจัดการและการปรับปรุงการตัดสินใจในองค์การที่สำคัญ โดยผู้บริหาร (ผู้นำ) ได้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่จากองค์การ จึงมีหน้าที่จัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอต่อการดำเนินงานในความรับผิดชอบของตน เช่น บุคลากร การเงิน วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ การจัดสรรทรัพยากรนี้เกี่ยวข้องกับ การตัดสินใจในการบริหารให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติงานและสอดคล้องกับกลยุทธ์และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

10. บทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (Negotiator role) เป็นผู้บริหารที่ต้องรับผิดชอบในการเป็นตัวแทนขององค์การสำหรับการเจรจาที่สำคัญ โดยผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่สามารถคลี่คลายข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับองค์การ สามารถใช้อำนาจและอิทธิพลที่ตนมีอยู่เข้าระงับข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งจากสาเหตุภายในและภายนอกองค์การ สามารถควบคุมสถานการณ์ต่าง ๆ ให้อยู่ในวิสัยที่จะแก้ไขได้

บทบาทของผู้นำ ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จขององค์การ ดังนั้น การที่ผู้นำได้เรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร จึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งเพราะจะช่วยให้เห็นแนวทาง รวมทั้งความรู้ทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ในระยะต้นของการศึกษาภาวะผู้นำ ได้มีการศึกษากิจกรรมต่าง ๆ ของผู้นำ และเวลาที่ใช้ในแต่ละกิจกรรมต่อมาการศึกษาได้เปลี่ยนไปมุ่งเน้นที่เนื้อหา (Contents) ของการบริหารว่ามีส่วนสำคัญ ๆ อะไรบ้าง และแต่ละงานประกอบไปด้วยกิจกรรมใด ผู้นำมีพฤติกรรมในการบริหารงานอย่างไรบ้าง จนในที่สุดก็สามารถสรุปได้เป็นบทบาทหน้าที่ของผู้นำ (เศาวนิต เศาณานนท์, 2542, หน้า 38)

การบริหาร โดยศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริหารที่เป็นหน้าที่ และความรับผิดชอบ หรือการแสดงบทบาทดังจะกล่าวต่อไป

Mintzberg (1995, pp. 42 – 44) สรุปพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้บริหาร ประกอบด้วยบทบาทต่อไปนี้

1. บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ (Interpersonal role) ได้แก่
  - 1.1 บทบาทเป็นพระอันดับ หรือประธานในที่ต่าง ๆ

(Figurehead role)

- 1.2 บทบาทเป็นผู้นำ (Leader role)
- 1.3 บทบาทเป็นสื่อกลาง (Liaison role)

2. บทบาทในด้านข้อมูล (Informational roles) ได้แก่

- 2.1 บทบาทการติดตามข้อมูล (Monitor role)
- 2.2 บทบาทการกระจายหรือแจกจ่ายข้อมูล (Disseminator role)
- 2.3 บทบาทการให้ข้อมูลหรือโฆษก (Spokesman role)

3. บทบาทในการตัดสินใจ (Decision roles) ได้แก่

- 3.1 บทบาทเป็นผู้ริเริ่มกิจการ (Entrepreneur role)
- 3.2 บทบาทเป็นผู้แก้ปัญหา (Disturbance-handier role)
- 3.3 บทบาทเป็นผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource allocator role)
- 3.4 บทบาทเป็นผู้เจรจาข้อขัดแย้งหรือต่อรอง (Negotiator role)

บุญทัน ดอกไธสง (2535, หน้า 134 – 135) กล่าวถึง บทบาทของผู้นำไว้

ดังต่อไปนี้

1. วางแผนอย่างสุขุม
2. ดำเนินถึงโครงสร้างของทรัพยากรและเป้าหมายของธุรกิจ
3. กำหนดสายการบังคับบัญชาตามลำดับ
4. ประสานความอันหนึ่งอันเดียวกัน
5. มีการตัดสินใจร่วมกัน
6. เลือกคนงานอย่างมีหลัก
7. บอกหน้าที่อย่างชัดเจน
8. สนับสนุนความคิดริเริ่ม และความรับผิดชอบ
9. สร้างระบบความยุติธรรม เช่น จ้างและประหยัด
10. รักษาระเบียบข้อบังคับ
11. มีการลงโทษ

12. รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเหนือส่วนบุคคล
13. มีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว
14. มีการควบคุมในทุกกิจการ
15. ควบคุมความเป็นระเบียบของบุคคลและวัตถุ
16. ไม่เคร่งครัดต่อระเบียบจนเกินไป

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544, หน้า 16 – 17) กล่าวว่า บทบาทของภาวะผู้นำที่ดีขององค์การควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นตัวแทนในทุกสถานการณ์ (Figurehead) ผู้นำที่มีตำแหน่งสูงสุดขององค์การจะต้องเป็นตัวแทนทำกิจกรรมต่าง ๆ คือ (1) เป็นตัวแทนที่ดีขององค์การ (2) เป็นตัวแทนที่จะร่วมข้อมูลที่อยู่ภายนอกองค์การ (3) ให้การต้อนรับแขกผู้มาเยือน

2. เป็นนักพูดที่ดี (Spokesperson) ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการพูดและนำเสนอกิจกรรม ตลอดจนมีการวางแผนมีความสามารถในด้านต่าง ๆ และมีวิสัยทัศน์ที่ดีกับบุคคลหรือฝ่ายต่าง ๆ คือ (1) ฝ่ายบริหารระดับสูง (2) ลูกค้า (3) บุคคลภายนอก เช่น สหภาพแรงงาน (4) เพื่อนร่วมอาชีพ (5) ชุมชน

3. เป็นนักเจรจาต่อรอง (Negotiator) ซึ่งมีคุณสมบัติในการเจรจา ซึ่งมีคุณสมบัติในการเจรจาต่อรอง ดังนี้

3.1 สามารถเจรจาต่อรองกับผู้บริหาร ผู้บังคับบัญชาที่เหนือกว่าในการเจรจาด้านของเงินทุน สิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ หรือการสนับสนุนอื่น ๆ

3.2 สามารถต่อรองกับหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์การเพื่อที่จะต่อรองด้านพนักงานและเจรจากับหน่วยงานภายนอกในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และรูปแบบการสนับสนุนอื่น ๆ

3.3 สามารถต่อรองกับลูกค้าผู้ขายปัจจัยการผลิต และผู้ขายสินค้า หรือให้บริการเพื่อให้เกิดการซื้อขาย การกำหนดตารางเวลาและเงื่อนไขการขนส่ง

4. การสอนงาน (Coach) ผู้นำที่มีประสิทธิผลจะต้องมีเวลาและมีความสามารถที่จะสอนทีมงาน ดังนี้

4.1 ต้องพยายามช่วยให้ทีมงานประสบความสำเร็จ

4.2 ช่วยสมาชิกทีมงานมีการป้อนกลับเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงาน

4.3 เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสมาชิกทีมงานมีขั้นตอนการทำงาน และการปฏิบัติงานที่ดีขึ้น

5. เป็นผู้สามารถสร้างทีมงานได้ (Team builder) ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

5.1 เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสมาชิกทีมงานมุ่งมั่นที่จะประสบความสำเร็จ เช่น มีการใช้จดหมายชมเชยแก่ผู้ปฏิบัติงานดีเด่น

5.2 ริเริ่มกิจกรรมที่สร้างขวัญ และกำลังใจแก่กลุ่ม เช่น การจัดปาร์ตี้ และสนับสนุนด้านกีฬา

5.3 จัดประชุมพบปะสังสรรค์เป็นช่วง ๆ เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในทีมงานมีการอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องความสำเร็จ ปัญหา และสิ่งที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

6. แสดงบทบาทการทำงานเป็นทีม (Team player) มีพฤติกรรมที่ผู้นำจะต้องปฏิบัติ 3 ประการ ดังนี้

6.1 การวางตัวเป็นสมาชิก และผู้นำทีมที่เหมาะสม

6.2 มีความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ในองค์การ

6.3 แสดงความจริงใจต่อผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา โดยให้การสนับสนุนแผนการทำงานเป็นทีมและกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเต็มที่

7. สามารถแก้ปัญหาด้านเทคนิคได้ (Technical problem solver) เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้บังคับบัญชาระดับต้นและผู้บริหารระดับกลางที่จะช่วยสมาชิกของทีมงานแก้ปัญหาด้านเทคนิคโดยมีกิจกรรม 2 ประการ

7.1 ผู้นำควรให้บริการในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้แนะนำด้านเทคนิค

7.2 เป็นผู้สร้างผลประโยชน์เกี่ยวกับการทำงานประจำ เช่น สนับสนุนการสร้างยอดขาย หรือปรับปรุงซ่อมแซมเครื่องมือต่าง ๆ

8. การประกอบ (Entrepreneur) เป็นผู้ให้คำแนะนำ ความคิดริเริ่ม มีความคิดเชิงวิเคราะห์ (Critical thinking) และมีความรู้ความสามารถในการเป็นผู้นำ ประกอบการพัฒนาเปลี่ยนแปลงธุรกิจ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่กิจการของตนเอง ซึ่งมีกิจกรรมของการเป็นผู้นำที่มีบทบาทเป็นผู้ประกอบการ 3 ประการ ดังนี้

8.1 หาวิธีที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานของหน่วยงาน ซึ่งจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ภายนอก เช่น การเยี่ยมธุรกิจ การจัดประชุมกลุ่มอาชีพ หรือการจัดแสดงสินค้า หรือการมีส่วนร่วมในโปรแกรมการศึกษา

8.2 มีการพูดคุยกับลูกค้าและพนักงานถึงความจำเป็นและความต้องการที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงขององค์การ

8.3 มีการอ่านสิ่งตีพิมพ์ บทความ นิตยสารของกลุ่มวิชาชีพ เพื่อที่จะรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมและในวงการอาชีพนั้น

ยงยุทธ เกษสาคร (2542, หน้า 114 – 117) กล่าวถึง บทบาทของผู้ผู้นำไว้ดังนี้

1. ผู้นำในฐานะผู้บริหาร (The leader as executive) บทบาทที่เห็นได้ชัดที่สุดของผู้ผู้นำ คือ บทบาทในฐานะเป็นผู้บริหาร ซึ่งประสานงานระหว่างกลุ่มต่างๆ ในองค์การหรือในฐานะผู้ประสานงานภายในกลุ่มที่ตนเป็นผู้บริหาร ผู้นำประเภทนี้จะคอยช่วยงานของผู้ดำเนินไปด้วยดี เป็นผู้นำที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ควบคุมนโยบายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มโดยครบถ้วนถูกต้อง

2. ผู้นำในฐานะวางแผน (The leader as planner) โดยปกติผู้นำมักทำหน้าที่วางแผนการปฏิบัติงานทุกชนิด เป็นผู้ตัดสินใจให้กับผู้ร่วมงานว่าควรนำเอาวิธีการอะไรมาใช้และทำอย่างไร ใช้และทำอย่างไรการงานจึงจะบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ ผู้นำมักทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลด้วยว่ามีการปฏิบัติตามที่วางไว้หรือไม่ ในลักษณะเช่นนี้ผู้นำจะเป็นผู้เดียวที่ทราบแผนการดำเนินงานทั้งหมด บุคคลอื่นในองค์การจะรู้เรื่องในส่วนที่ตนรับมอบหมายเท่านั้น

3. ผู้นำในฐานะผู้กำหนดนโยบาย (The leader as policy maker) บทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้กำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกลุ่มและการวางนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แหล่งที่มาของนโยบายออกมาสวมแหล่ง คือ มาจากเบื้องบนหรือเจ้าหน้าที่ที่มีตำแหน่งสูงกว่า ผู้นำมาจากเบื้องล่างโดยคำแนะนำหรือมติของผู้ใต้บังคับบัญชาและมาจากผู้นำกลุ่มเอง

4. ผู้นำในฐานะผู้เชี่ยวชาญ (The leader as expert) ผู้ใต้บังคับบัญชาส่วนมากหวังพึ่งผู้นำ เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับความรู้ความชำนาญในการปฏิบัติงาน ผู้นำจำเป็นต้องทำหน้าที่คล้ายกับผู้เชี่ยวชาญในงานด้านนั้น ๆ แต่ความจริงแล้วจะให้ผู้นำมีความรอบรู้อย่างละเอียดในทุกเรื่องไม่ได้ ผู้นำจึงต้องอาศัยผู้ช่วยและเป็นที่ปรึกษาคอยทำหน้าที่ให้คำแนะนำทางด้านเทคนิคแก่ผู้นำอีกทีหนึ่ง ในองค์การนอกแบบหรือองค์การหุ่นยนต์ บุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในสายวิชาชีพมักจะมาเป็นที่ปรึกษาหรือขอคำแนะนำอย่างไม่เป็นทางการอยู่ในองค์การนั้น

5. ผู้นำในฐานะตัวแทนของกลุ่มเพื่อนติดต่อกันภายนอก (The leader as external group representative) เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กรใดก็ตาม จะทำการติดต่อกับองค์กรภายนอกให้หมดทุกคนโดยตรงย่อมเป็นไปได้ ผู้นำที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์เป็นเจ้าหน้าที่ติดต่อองค์กรภายนอกแทน ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ของกลุ่ม ต่อมาไม่เพียงแต่มีเจ้าหน้าที่เป็นตัวแทนดังกล่าวเสียก่อน ผู้นำประเภทนี้ จึงกลายเป็นตัวแทนกลุ่มหรือองค์กรมีหน้าที่เจรจากับบุคคลภายนอกที่มาติดต่อองค์กรของเราโดยปริยาย

6. ผู้นำในฐานะผู้ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่ม (The leader as controllers relations) ผู้นำมักจะทำหน้าที่ควบคุมดูแลเรื่องต่าง ๆ ภายในกลุ่มโดยเฉพาะ เรื่องที่สำคัญอะไรเกิดขึ้นก็ตามสมาชิกในกลุ่มก็ต้องเจรจาผ่านผู้นำของตน ในบางกลุ่มผู้นำ จะดำเนินการติดต่อให้หรือไม่นั้นก็แล้วแต่ผู้นำของกลุ่มบางคนไม่ค่อยสนใจเอาใจใส่เฉพาะ บางคนทั้งนี้แล้วแต่คุณลักษณะของผู้นำเป็นคน ๆ ไป

7. ผู้นำในฐานะให้คุณและให้โทษ (The leader as purveyor of rewards and punishments) บุคลากรมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสนอให้คุณและโทษแก่ บุคลากรอื่น หรือมีอำนาจให้คุณให้โทษจะกลายเป็นผู้นำที่มีอำนาจสำคัญและกลายเป็น ผู้นำในที่สุด คุณและโทษที่ว่านี้อาจจะเป็นการขึ้นเงินเดือน หรือการมอบหมายงานให้ มากบ้างน้อยบ้าง หรือให้งานที่ยาก ๆ ทำก็ได้ทั้งนั้น

8. ผู้นำในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย (The leader as arbitrator and mediator) เมื่อมีการขัดแย้งใด ๆ เกิดขึ้น บุคลากรใดมีความสามารถในการทำให้ขัดแย้งหายไปหรือ สามารถทำให้ฝ่ายที่ขัดแย้งกันเข้าใจกันได้ บุคลากรผู้นั้นมักกลายเป็นผู้นำในเวลาต่อมา

9. ผู้นำในฐานะเป็นบุคคลตัวอย่าง (The leader as exemplary) บุคลากรที่ดีมีความประพฤติที่ดี หรือปฏิบัติงานดีจนได้รับการยกย่องอยู่เสมอว่าเป็น ตัวอย่างที่ดีขององค์กรมักจะกลายเป็นผู้นำของบุคลากรอื่นได้โดยง่าย เพราะเป็นคนที่ ได้รับการนับถือจากบุคลากรคนสำคัญขององค์กร

10. ผู้นำในฐานะสัญลักษณ์ของกลุ่ม (The leader as symbol of the group) ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกัน แต่การอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากจะให้ทุกคนมีความสามัคคีกันเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ดังนั้น ในกลุ่มจึงมักจะมีบุคคลที่เป็นสมาชิกในกลุ่มยกย่องว่าเป็นคนดีที่หาที่ติไม่ได้ สมาชิกในกลุ่ม จะมีความรู้สึกที่ดีต่อเขาเสมอ ไม่ว่าจะในโอกาสใดและเขาจะดีด้วยกันทุกคน ขณะเดียวกัน

บุคคลคนนี้จะรักและยึดกลุ่มเป็นสรวงของตนอย่างที่สุด ด้วยทุกคนแน่ใจว่าเขาจะไม่มีทางกระทำการอันใดอันจะเป็นภัยต่อกลุ่มโดยเด็ดขาด บุคคลนี้จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม เป็นผู้นำทำนองเดียวกับประมุขของประเทศ คือ พระมหากษัตริย์ หรือตำแหน่งประธานาธิบดีในบางประเทศ ซึ่งเป็นผู้นำของประเทศอำนาจที่ผู้นำเหล่านี้ จึงมีจุดสูงสุดเหนือจิตใจคนภายในกลุ่ม

11. ผู้นำเป็นตัวแทนรับผิดชอบ (The leader as substitute for individual responsibly) กลุ่มคนบางกลุ่ม องค์การหรือหน่วยงานบางแห่ง หรืองานบางแห่ง จะมีผู้นำคนหนึ่งหรือหลายคนอาสาเข้ารับผิดชอบต่อการตัดสินใจ และต่อกระบวนการตัดสินใจ และต่อการกระทำบางอย่างของบุคคลบางคนในกลุ่ม โดยเหตุนี้บางที่โอกาสต่อมาบุคคลในกลุ่มจะมอบหมายให้ผู้นำมีอำนาจตัดสินใจกระทำใด ๆ แทนตนได้เพื่อป้องกันความผิดพลาด ซึ่งอาจเป็นต้นเหตุให้ผู้นำของตนต้องอยู่ในฐานะตัวแทนรับผิดชอบด้วย

12. ผู้นำในฐานะผู้มีอุดมคติ (The leader as ideologist) ผู้นำบางคนมีความสามารถในการสร้างอุดมคติความเชื่อถือและการสร้างศรัทธาต่าง ๆ แก่บุคคลอื่น ตลอดจนกระทั่งการสร้างคุณธรรมประจำใจ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของกลุ่ม อุดมคติดังกล่าวในตอนแรกอาจจะเป็นคำพูดของเขาที่ทุกคนพากันนิยมและปฏิบัติตาม ต่อมาก็กลายเป็นอุดมคติอย่างเป็นทางการของกลุ่มต่อไป ผู้นำประเภทนี้มักจะเป็นนักพูดและนักคิดที่สมาชิกในกลุ่มให้ความเชื่อถือ

13. ผู้นำในฐานะบิดามารดาผู้มีแต่ความกรุณา (The leader as parent figure) ผู้นำประเภทนี้วางตัวเป็นผู้ใหญ่มีอาวุโสที่สุดในกลุ่มและบุคลิกลักษณะน่านับถือในฐานะเป็นบิดามารดาของกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะดูว่าใครก็ไม่รู้สึกโกรธ เพราะทุกคนทราบดีว่าเป็นการดูต่ำด้วยความหวังดีเสมอ และผู้นำประเภทนี้จะเป็นที่พึ่งทางใจแก่สมาชิกทุกคนเมื่อมีความทุกข์ได้เสมอ

14. ผู้นำในฐานะเป็นผู้รับความผิดแทน ผู้นำที่รับผิดชอบและเป็นบิดาของกลุ่มทุกคนย่อมจะหวังได้ว่า เมื่อใดมีความเสียหายเกิดขึ้นตนเองจะต้องรับเป็นผู้ถูกลงโทษแทนสมาชิกในกลุ่ม บุคลากรในกลุ่ม คนทุกประเภทต่างก็ไม่ชอบที่จะรับผิดชอบเมื่อมีการผิดเกิดขึ้น จะโยนความรับผิดชอบไปให้สมาชิกคนอื่น ผู้ที่ถูกปิดความรับผิดชอบให้ก็กลายเป็นผู้นำขึ้นมาภายหลังได้เหมือนกัน เพราะเมื่อเหตุการณ์ร้ายนั้นผ่านไปสมาชิกในกลุ่มจะเห็นออกเห็นใจที่เขาเคยได้รับเคราะห์กรรมแทนพวกตนแต่ผู้เดียว ผู้นำที่ได้รับความ

เชื่อมั่นให้เป็นผู้บริหารองค์การและสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะปรากฏบทบาทที่อยู่ในตัวผู้นำสรุปได้ คือ

- 14.1 เป็นตัวแทนองค์การในทุกสถานการณ์
- 14.2 เป็นนักพูดที่ดีในการประสานความสัมพันธ์
- 14.3 เป็นนักเจรจาต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ขององค์การ
- 14.4 การสอนงานให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้เกิดความก้าวหน้า
- 14.5 เป็นผู้สร้างทีมงานที่ดีในการทำงาน
- 14.6 แสดงบทบาทการทำงานให้ปรากฏมากที่สุด
- 14.7 เมื่อมีปัญหาทางเทคนิคสามารถแก้ปัญหาได้
- 14.8 มีความก้าวหน้าในการบริหารงาน

วรวิทย์ จินดาพล (2542, หน้า 96) ได้เสนอแนวคิดของ John Kotter แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ที่ได้เน้นให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้นำไว้ ดังนี้

1. การกำหนดทิศทางขององค์การ ได้แก่ การที่ผู้นำมีวิสัยทัศน์ (Vision) ที่กว้างไกล มีการมองทิศทางขององค์การไว้ในระยะยาว และมีความพยายามในการคิดหากลยุทธ์ (Strategy) เพื่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่องค์การกำหนดไว้
2. การรวมใจคนสื่อสารทำความเข้าใจ ได้แก่ การผลักดันความคิดสร้างสรรค์และความร่วมมือของทีมงาน ทั้งโดยคำพูดและการกระทำ ทำให้ผู้ร่วมงานรับรู้ความในใจความหมาย ยอมรับในความถูกต้องของวิสัยทัศน์ และกลยุทธ์
3. การจูงใจและสร้างแรงบันดาลใจ ได้แก่ การกระตุ้นส่งเสริมกำลังใจให้ผู้ร่วมงานเอาชนะอุปสรรคในด้านต่าง ๆ เช่น อุปสรรคในด้านการเมือง อุปสรรคในด้านระบบราชการและข้อจำกัดของทรัพยากร โดยใช้หลักการพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ ความคาดหวังและความต้องการของมนุษย์
4. การสร้างความเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การที่ผู้นำสร้างความมั่นใจให้แก่สมาชิก โดยการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น สร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อองค์การอย่างแท้จริง ใช้เทคนิควิธีการสร้างคุณภาพของผลผลิต พร้อมกับการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้นำและสมาชิก ผู้บริหาร หรือผู้นำ คือ ผู้กำหนดทิศทางเป้าหมายความสำเร็จขององค์การ ผู้นำจึงมีหน้าที่โดยสรุป คือ เป็นผู้วางแผน กำหนดนโยบาย จัดองค์การ อำนวยการ ประสานงาน และรักษาวินัยของกลุ่มใช้อิทธิพลจูงใจ

ผู้ใต้บังคับบัญชาให้รับผิดชอบต่อหน้าที่ รวมทั้งการแสดงตัวอย่างที่ดีในการทำงาน ด้วยการเสียสละกำลังกาย จิตใจ และทุ่มเทสติปัญญาความคิดทั้งหมดให้แก่องค์กร มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จะต้องกล้าตัดสินใจเด็ดขาดในบางครั้ง เพื่อให้การบริหารงานขององค์กรดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

บทบาทของการบริหารจัดการ (Management Roles) ของผู้นำ สามารถจัดเป็นบทบาทหลักได้ 3 กลุ่ม ได้แก่

1. บทบาทด้านข่าวสาร (informational roles) เป็นบทบาทที่เกี่ยวกับการจัดการระบบข้อมูลข่าวสาร การสร้างเครือข่ายของข่าวสาร การแสวงหาข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ และเผยแพร่ไปยังบุคคลและหน่วยงานที่ต้องการใช้ข่าวสารนั้นทั้งภายในและภายนอกองค์กร

2. บทบาทด้านความสัมพันธ์ (interpersonal roles) เป็นบทบาทที่เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพของผู้นำกับหน่วยงานหรือบุคคลอื่น เช่น บทบาทฐานะเป็นสัญลักษณ์ หรือหัวหน้าเข้าร่วมกิจกรรมของสังคม บทบาทการเป็นประธานของงานหรือกิจกรรมในโอกาสต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก บทบาทในการสร้างความสมัครสมานของบุคคลต่าง ๆ ขององค์กร เป็นต้น

3. บทบาทด้านการตัดสินใจ (decisional roles) เป็นบทบาทที่ผู้นำทำกิจกรรมในการเลือกวิธีการหรือเลือกแนวปฏิบัติ เช่น การริเริ่มการเปลี่ยนแปลง การแก้ปัญหา การต่อรองต่าง ๆ และการจัดสรรทรัพยากร เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นบทบาทของผู้บริหารนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้เด็ดขาด หากแต่มีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องซึ่งกันและกัน ผู้บริหารจึงมีความจำเป็นต้องเข้าใจและปฏิบัติภารกิจในบทบาทต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างผสมกลมกลืนและครบถ้วนให้บังเกิดผลดีต่อองค์การ

ธงชัย สันติวงษ์ (2543, หน้า 5) ได้ศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมทางการบริหารที่ผู้นำหรือผู้บริหารควรจะต้องกระทำต่อองค์การ โดยพิจารณาในประเด็นของความสัมพันธภาพระหว่างผู้นำกับผู้บริหารในกิจกรรมที่จะต้องกระทำต่อองค์การ ดังต่อไปนี้

1. เป้าหมายขององค์การทุกองค์การย่อมจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย จึงเป็นสิ่งจำเป็นสูงสุดและเป็นผลสุดท้ายที่ต้องการจะทำให้บรรลุผลสำเร็จ

2. วิธีทางที่จะให้ได้มาซึ่งผลสำเร็จขององค์การตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ นั้น จะได้มาก็ต่อเมื่อสมาชิกทุกคนในองค์การเข้ามาพร้อมกันทำงาน ร่วมแรง

ร่วมใจกันทำการผลิตและดำเนินการในทุกด้านอย่างประสานสอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดผลทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ผู้นำ หรือผู้บริหารจึงต้องทำหน้าที่ในการประสานงาน และกำกับดูแลให้การทำงานของทุกฝ่ายสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเป็นไปในทางเดียวกัน

3. ประสิทธิภาพขององค์การ องค์การจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับการจัดการเกี่ยวกับงาน และการจัดการเกี่ยวกับผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาผู้นำหรือผู้บริหารจึงต้องมีการเรียนรู้และทำความเข้าใจ เพื่อจะส่งเสริมให้แรงจูงใจเพื่อให้ทุกคนเกิดความกระตือรือร้น มีขวัญกำลังใจ จึงจะช่วยให้การปฏิบัติงานในองค์การเกิดประสิทธิภาพ

นิตย์ ประจงแต่ง (2548, หน้า 23) ได้อธิบายและรวบรวมเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาทไว้ ดังนี้

1. ทฤษฎีของลินตัน (Linton) กล่าวว่า แนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพหรือฐานะ (status) และบทบาท (role) ไว้ว่าสถานภาพเป็นนามธรรมหรือตำแหน่งซึ่งฐานะจะเป็นตัวกำหนดบทบาทของตำแหน่งนั้นว่ามีภารกิจและหน้าที่อย่างไร ดังนั้นเมื่อมีตำแหน่งสิ่งทีตามมา คือ บทบาทของตำแหน่งซึ่งทุกตำแหน่งต้องมีบทบาทกำกับ

2. ทฤษฎีของเพียร์สัน (Pearson) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทพิเศษของแต่ละบุคคลซึ่งคนในสังคมมีความจำเป็นที่ต้องติดต่อสัมพันธ์กันต้องมีความสนใจกันเป็นพิเศษและให้ความเห็นว่าเป็นสภาพสังคมในองค์การประกอบไปด้วยบุคคลากรต่าง ๆ ซึ่งต้องติดต่อสัมพันธ์กันและมีความสนใจกันเป็นพิเศษ

3. ทฤษฎีของฮอร์แมนส์ (Homan) กล่าวว่า ตำแหน่งเป็นสาระของพฤติกรรมสัมพันธ์บุคคลจะปฏิบัติอย่างไรก็ต่อเมื่อว่าจะเป็นประโยชน์แก่ตนเองและคิดเสมอว่าตำแหน่งเป็นเพียงปัจจัยที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมเท่านั้น ดังนั้นบุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากสังคม

Urwick (1962, pp. 44 – 45) ได้กล่าวถึง หน้าที่และภารกิจเบื้องต้นอันสำคัญที่ผู้นำต้องมีอยู่ 4 ประเภท ดังนี้

1. เป็นผู้นำอันเป็นตัวแทนขององค์การ ทำให้เกิดมโนภาพขึ้นในจิตใจของทุก ๆ คน เมื่อคิดถึงองค์การต้องคิดถึงเขาในฐานะผู้นำขององค์การ

2. เป็นผู้ชักนำความมีชีวิตชีวาไปสู่กลุ่ม และสร้างบรรยากาศแห่งความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นเอกภาพ และนำไปสู่สัมฤทธิ์ผล

3. เป็นผู้บริหารงานขององค์การ หมายถึงการวางแผน การจัดองค์การ การประสานงาน การอำนวยการ การควบคุมดูแลงาน การรับผิดชอบ การคาดคะเน ตลอดจนการรักษาวินัยของกลุ่ม

4. สร้างความกระฉ่งแจ่มของเหตุผลในการดำเนินงานทุกอย่างแก่ทุกคนเสมือนทำหน้าที่เป็นล่ามที่ดี

Haskell (1963, pp. 26 – 34) ได้ให้ทัศนคติถึงหน้าที่ของผู้นำที่แตกต่างกันไปจากทัศนะของ Urwick โดยกล่าวว่าผู้นำมีหน้าที่ 4 ประการดังนี้

1. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความสนใจ มีจิตใจจดจ่อต่อวัตถุประสงค์ขององค์การ
2. ทำให้การติดต่อสื่อสารภายในองค์การกระฉ่งชัดแจ่ม ปราศจากข้อสงสัย
3. จัดข้อบังคับข้อใจให้ความเป็นธรรมต่อการร้องทุกข์ของผู้ใต้บังคับบัญชา
4. ทำให้ผู้ร่วมงานตื่นตัว มีความกระตือรือร้นที่จะทำงาน

Hawkins and Wall (1964, pp. 396 – 400) สรุปหน้าที่ของผู้นำว่ามีคุณลักษณะอยู่ 12 ประการดังนี้

1. เป็นนักบริหารที่ดี (Good executive)
2. เป็นผู้วางนโยบาย (Policy maker)
3. เป็นผู้วางแผน (Planner)
4. เป็นผู้เชี่ยวชาญ (Expert)
5. เป็นผู้แทนของกลุ่มในการติดต่อภายนอก (External group representative)
6. เป็นผู้รักษาสัมพันธภาพระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชากับผู้บังคับบัญชา (Control of internal relationship)
7. เป็นผู้ให้คุณและโทษ (Purveyor rewards and Punishments)
8. เป็นอนุญาโตตุลาการ (Arbitrator)
9. เป็นสัญลักษณ์ของสมาชิก (Group symbol)
10. เป็นแบบอย่างที่ดี (Exemplar)
11. เป็นนักอุดมคติ (Ideologist)

12. เป็นผู้ยอมรับผิดชอบในการปฏิบัติงานขององค์กร (Scapegoat)  
Crutchfield and Ballachey (1968, p. 523) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำ  
แบ่งออกได้เป็น 2 หน้าที่ ดังนี้

1. หน้าที่เบื้องต้น (Primary Function)
  - 1.1 ผู้บริหาร (Executive)
  - 1.2 ผู้วางแผน (Planner)
  - 1.3 ผู้วางนโยบาย (Policy maker)
  - 1.4 ผู้เชี่ยวชาญ (Expert)
  - 1.5 ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย (External Group Representative)
  - 1.6 ผู้ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม (Controller of Internal Relations)
  - 1.7 ผู้ให้รางวัลและทำโทษ (Purveyor of rewards and punishments)
  - 1.8 อนุญาโตตุลาการ (ผู้ตัดสินปรองดอง) และผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Arbitrator and Mediator)
2. หน้าที่ประกอบ (Accessory Function)
  - 2.1 ผู้เป็นตัวอย่างหรือผู้ตกเตือนผู้อื่น (Exemplar)
  - 2.2 ผู้เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม (Symbol of the Group)
  - 2.3 ผู้เป็นตัวแทนความรับผิดชอบของแต่ละคน (Substitute for individual responsibility)
  - 2.4 ผู้นำทางความคิด (Ideologist)
  - 2.5 ผู้เป็นเสมือนบิดา (Father figure)
  - 2.6 ผู้รับผิดแทน (Scapegoat)

Yukl (2006, p. 28) ได้สรุปหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหาร  
จัดกลุ่มเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหาร ดังนี้

1. การนิเทศงาน (Supervising) เพื่อจะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพของ  
การปฏิบัติงานของลูกน้อง โดยการทำงานร่วมกับลูกน้องเพื่อวิเคราะห์หาจุดบกพร่อง  
จุดเด่นในการปฏิบัติงาน จัดให้มีการเพิ่มพูนความรู้โดยการฝึกอบรม พัฒนาทักษะในการ  
ทำงาน จัดทำตารางเวลาและตั้งเป้าหมายในการปฏิบัติงาน

## 2. การวางแผนและการจัดหน่วยงาน (Planning and organizing)

หน้าที่นี้ ได้แก่ การจัดทำแผนระยะสั้นและดำเนินงานตามแผน จัดหางบประมาณสนับสนุน ประเมินโครงสร้างขององค์การ เพื่อการจัดสรรและควบคุมการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ให้เกิด ประโยชน์สูงสุด กำหนดเป้าหมายในการดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนระยะยาว พัฒนา นโยบายและวิธีการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ

## 3. การตัดสินใจ (Decision-making) ผู้บริหารต้องตัดสินใจได้รวดเร็ว

ไม่ลังเลในสถานการณ์ต่าง ๆ มอบหมายอำนาจให้ลูกน้องในการปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติงาน เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่หรือสถานการณ์ไม่ปกติธรรมดา

## 4. ติดตามความเคลื่อนไหวต่าง ๆ (Monitor indicators) ศึกษาความ

เคลื่อนไหวต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์การที่อาจมีผลต่อการดำเนินการ ดูการ เปลี่ยนแปลงด้านการปฏิบัติงาน การลงทุน เงื่อนไขต่าง ๆ ของตลาด และวัฒนธรรม สังคม รวมทั้งบรรยากาศทางการเมือง

## 5. การควบคุม (Controlling) หน้าที่นี้ ได้แก่ การจัดทำตารางประมาณ

การต้นทุนเวลาของการผลิต และจัดส่งสินค้า และการบริการต่าง ๆ ติดตามดูผลิตภัณฑ์ ต่าง ๆ ในตลาดในด้านคุณภาพและประสิทธิภาพของการบริการต่าง ๆ (หลังจำหน่าย) รวมทั้งการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานต่าง ๆ ด้วย

## 6. การเป็นตัวแทน (Representing) ผู้บริหารทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ

หน่วยงานในการตอบข้อสงสัย และช่วยแก้ปัญหาการร้องเรียนเกี่ยวกับผลผลิต และบริการ หรืออื่น ๆ ติดต่อกับบุคคลภายนอกเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ของหน่วยงานกับชุมชน

## 7. การร่วมมือ (Coordinating) คือ การให้ความร่วมมือแก่บุคคลหรือ

กลุ่มบุคคลในหน่วยงานอื่น ๆ ขององค์การ มีการแลกเปลี่ยนและการใช้ข่าวสารข้อมูล ร่วมกัน ร่วมมือในการแก้ปัญหารักษาความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน รวมทั้งร่วมเป็นผู้ร่วม แก้ไขความขัดแย้งระหว่างบุคคลสำคัญ ๆ ในองค์การ

## 8. การให้คำปรึกษา (Consulting) คือ ติดตามดูการพัฒนาทาง

เทคโนโลยีตลอดเวลา เพื่อเพิ่มความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพของตนเอง แนะนำเทคโนโลยี ใหม่ ๆ แก่องค์การ สามารถเป็นผู้เชี่ยวชาญและให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหารฝ่ายอื่น ๆ ที่มี ปัญหาได้

## 9. การบริหาร (Administering) กล่าวว่า ผู้นำมีหน้าที่เช่นเดียวกับ

ผู้บริหาร ดังนี้

9.1 การวางแผน (Planning) ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย และวิธีการที่บรรลุเป้าหมายนั้น

9.2 การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการออกแบบอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จในการทำงาน ตลอดจนการจัดบุคคลเข้าทำงาน (Staffing) ประกอบการสรรหา และการคัดเลือกพนักงาน

9.3 การนำ (Leading) เป็นกระบวนการที่ทำให้สมาชิกของ องค์การทำงานร่วมกันโดยสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การ ซึ่งอาศัยกระบวนการ สั่งการ ประกอบด้วย การจูงใจและการประสานงานกับพนักงาน

9.4 การควบคุม (Controlling) ประกอบด้วยการติดตามกิจกรรม และการแก้ไขปรับปรุงงาน นอกจากนี้ขั้นตอนการบริหาร 4 ขั้นตอน ดังกล่าวแล้วผู้นำในฐานะผู้บริหารยังมีหน้าที่อื่นที่จะต้องคำนึงถึง ดังนี้

9.4.1 การตัดสินใจ (Decision making) ผู้นำจะต้องมีลักษณะ ในการตัดสินใจโดยสามารถพิจารณาโอกาส การประเมินทางเลือก การตัดสินใจ การ ปฏิบัติ การประเมินผลลัพธ์ และการตัดสินใจเลือกทางเลือก ตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้

9.4.2 การใช้อิทธิพล (Influencing) ผู้นำนั้นจะมีอำนาจในการ ชักจูง การพิจารณาถึงความรู้สึกนึกคิด และการชักนำพฤติกรรมของบุคคล

9.4.3 การสร้างความสัมพันธ์ (Building relationship) ผู้นำ จะต้องมีความทักษะในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกกลุ่ม พนักงาน ลูกค้า และผู้ที่เกี่ยวข้อง

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมหรือกิจกรรมที่ แสดงออกมาโดยสอดคล้องกับสถานภาพ สิทธิ และหน้าที่โดยชอบธรรม และเปลี่ยนแปลง ไปตามสถานการณ์สถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ที่ สัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป

### 3. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ  
(มานพ นักการเรือน, 2544, หน้า 2 - 3)

1. อริยสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บรรลุมรรคผลตั้งแต่ระดับต้นจนถึงสูงสุด แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

1.1 พระโสดาบัน หมายถึง ผู้ละกิเลส 3 อย่าง คือ ลักกายทิฏฐิ (ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) สีลัพพตปรามาส (การยึดถือศีลและวัตรอย่างงมงายหรือไม่เข้าใจ ความมุ่งหมายที่แท้จริง) พร้อมทั้งมีศีลบริบูรณ์ สมาธิและปัญญาพอประมาณ

1.2 พระสกทาคามี หมายถึง ผู้ละกิเลส 3 อย่างข้างต้นได้พร้อมทั้งมีศีลบริบูรณ์สมาธิและปัญญาพอประมาณและยังมีราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางลงได้ด้วย

1.3 พระอนาคามี หมายถึง ผู้ละกิเลสเพิ่มขึ้นอีก 2 อย่าง คือ กามราคะ (ความกำหนัดยินดีในกามารมณ์) และปฏิฆะ (ความกระทบกระทั่งแห่งจิตใจ ความโกรธ) พร้อมทั้งมีศีลและสมาธิบริบูรณ์ ปัญญาพอประมาณ

1.4 พระอรหันต์ หมายถึง ผู้ละกิเลสที่ละเอียดได้อีก 5 อย่าง คือ รูปราคะ (ความติดใจในรูปธรรม) อรูปราคะ (ความติดใจในอรูปธรรม) มานะ (ความถือตัวหรือสำคัญตนว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้) อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) อวิชชา (ความไม่รู้จริง) พร้อมทั้งมีศีล สมาธิและปัญญาบริบูรณ์

2. สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้บวชเข้ามาเป็นภิกษุ ยังเป็นปุถุชนอยู่เช่นสามัญชนทั่วไป แต่อบรมบ่มนิสัย พัฒนาฝึกฝนตนเองปฏิบัติเพื่อความสะอาดสว่างสงบ แห่งจิตใจ สมมติสงฆ์นี้จะต้องมีภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ในการประกอบสังฆกรรมในแต่ละประเภท

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ หมายถึง สาวกที่ถือเพศบรรพชิตของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัย เป็นผู้นำคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตนได้ศึกษามาอย่างดีแล้วไปสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตาม และเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ ทั้งนี้ต้องได้รับการบรรพชาและอุปสมบทตามพุทธบัญญัติด้วย ดังนั้นพระสงฆ์จึงมี 2 ประเภท อันได้แก่ สมมติสงฆ์ และอริยสงฆ์ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น

บทบาทของพระสงฆ์ในระยะแรก ๆ มีหน้าที่หลักจะต้องทำคือการศึกษาในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อบรรลุมรรคผลในทางพระพุทธศาสนา การบรรลุมรรคผลของท่านเหล่านั้นในตอนแรกเกิดจากการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า เมื่อพระอรหันต์สาวกเกิดขึ้นชุดแรก 60 รูป งานอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์คือ “สั่งสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติ

ตามพระธรรมวินัยด้วย” ก็เกิดขึ้นโดยพระผู้มีพระภาคเจ้าได้รับสั่งให้ท่านเหล่านั้นมาประชุมกัน ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี แล้วรับสั่งแก่ท่านเหล่านั้นว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราและเธอทั้งหลายพ้นแล้วจากบ่วง ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์แก่อกุลและมีความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์อันสมบูรณ์ด้วย วรรณะและพัญชนะ สัตว์ที่มีธูลีในจักขุอันน้อยมีอยู่หากไม่ได้ฟังธรรมจักเสื่อมจากธรรม ผู้ที่อาจจรรู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม” นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา งานเผยแพร่วรรณธรรมได้กระจายไปสู่กลุ่มบุคคล ทั้งจำนวนคนที่ทำงานและคนที่หันมานับถือพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่ เรียกว่าบริษัท 4 ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในช่วงตอนต้นสมัยพุทธกาล จากทรงเริ่มปฐมเทศนาไม่ถึงปี เฉพาะพระพุทธรองค์เพียงองค์เดียว ทรงแสดงธรรมให้คน สำเร็จอริยผล เป็นพระอริยบุคคลเข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก (พระมหาบุญมี โททา, 2551, หน้า 38 – 39)

ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ ออกเป็น 2 ส่วน (ประยูร ปยุตโต, 2530, หน้า 194 – 195) คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสังคมสงฆ์ ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเองจะเห็นได้ชัดเด่นจากบทบัญญัติต่าง ๆ ในวินัยของสงฆ์ มีการอยู่ร่วมกันเป็นวัด การกำหนดเขตสีมาอุโบสถ การปวารณา และการกรานกฐิน พุทธบัญญัติที่ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า สังฆกรรมมีการอุปสมบท การระงับอธิการณ์ ตลอดจนข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีการเคารพกันตามอาวุโส เป็นต้น

2. ความสัมพันธ์ในสังคมส่วนรวมระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ คือว่าพระสงฆ์ถูกกำหนด ให้ต้องฝากชีวิตไว้กับคฤหัสถ์ เริ่มแต่อาหาร ซึ่งพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วย ปัญหาตืออาหารที่คฤหัสถ์ถวายตลอดจนปัจจัย 4 อย่างอื่น ๆ และความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยคฤหัสถ์เป็นประจำ เป็นข้อบังคับอยู่ในตัวให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันกับสังคมของคฤหัสถ์ พระสงฆ์มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการอาศัยคฤหัสถ์ ซึ่งมีส่วนกำหนดหน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์เมื่อกล่าวถึงในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้รอดพ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน พุทธพจน์ที่ตรัสสั่งสอน

เกี่ยวกับหน้าที่ของพระสงฆ์มีอยู่มาก เช่นในพหุการสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงการพึ่งพากันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์

กรมการศาสนา (2542, หน้า 314) ว่า ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้ทรงอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายบำรุงเธอทั้งหลายด้วย จีวรบิณฑบาต เสนาสนะและศิลาณปัจจัยเภสัช บริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้อุปการะมาก แก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐพร้อมอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกันด้วยอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติ พรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสัจจโอชะ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยอาการอย่างนี้ นั่นเป็นลักษณะของบทบาทหน้าที่ที่พระพุทธเจ้าได้มอบไว้ให้แก่พระสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (2535, หน้า 7) ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ คือ มาตรา 15 ตรี ในส่วนที่กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ในข้อที่ 3 ว่า มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ทำให้กล่าวได้ว่า หน้าที่ของพระสงฆ์นั้นมีอยู่ 5 ประการ คือ

1. การศาสนศึกษา
2. การศึกษาสงเคราะห์
3. การเผยแผ่
4. การสาธารณูปการ
5. การสาธารณสงเคราะห์

บทบาทของพระสงฆ์มีนักวิชาการได้กล่าวถึงบทบาทไว้ต่าง ๆ (พระมหาบุญมีโทหา, 2551, หน้า 40 – 45) ดังนี้

พระราชวรมุณี (2527, หน้า 20) ได้กล่าวถึง บทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า “การที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรนั้น คงอยู่ที่หลักการ อันมีอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว คือในฝ่ายตนเองก็มีหน้าที่ในการศึกษาปฏิบัติ คือ ศึกษาเพื่อให้ตนปฏิบัติได้ถูกต้อง และพร้อมทั้งสามารถแนะนำแก่ผู้อื่นได้ด้วย ในฝ่ายความสัมพันธ์กับสังคมคฤหัสถ์ ก็มีหน้าที่ให้การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ พร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่ในทางสมณเพศของตน รักษาเกียรติ และความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ด้วย

ทินพันธ์ นาตตะ (2529, หน้า 11) ได้กล่าวถึง บทบาทของ พระสงฆ์ว่า สำหรับหน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ก็คือ การศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมนั้นว่ามีอยู่หลายประการ กล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ดำเนิน กิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ยิ่งไปกว่านี้ พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย พระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้านเป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นศิษย์ วัด หรือสามเณร เพื่อเรียนการอ่าน การเขียน และเรียนวิชาเลขคณิตอย่างง่าย ๆ รวมทั้ง รับการอบรมทางศีลธรรม และหลักธรรมของศาสนา ทำให้เด็กชายส่วนมากอ่านออกเขียน ได้และมีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคม

คะเนิงนิตย์ จันทบุตร (2532, หน้า 43) ได้จำแนกบทบาทของ พระสงฆ์ไว้ 3 ประการ คือ

1. การพัฒนาคุณภาพพลเมืองด้านคุณธรรมและจริยธรรม
2. การสงเคราะห์ประชาชน เช่น การให้ความสะดวกในการ บำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต งานประเพณีส่วนรวม และงาน เทศกาลต่าง ๆ
3. การช่วยเหลือทางราชการ โดยเฉพาะการรักษาความปลอดภัยของชาติและกิจการทางสังคมจิตวิทยา เป็นต้น

พระสุธีวรญาณ (2541, หน้า 5) ได้กล่าวถึง บทบาทของ พระสงฆ์ที่ทำอยู่ในปัจจุบันโดยหลักใหญ่ ๆ อยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ (Spiritual guide) บทบาทนี้ จะเห็นจากองค์การสงฆ์ต่อไปนี้

#### 1.1 การเกิดขึ้นของคณะธรรมทาสไชยา จังหวัด

สุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ. 2475 โดยการนำของท่านพุทธทาสภิกขุ ก่อให้เกิดวัดป่าเพื่อ ปัญญาชน ลักษณะสวนโมกขพลาราม มีการผลิตหนังสือธรรมที่มีลีลาการประพันธ์แบบ ทันสมัย ชักชวนคนยุคปัจจุบันให้เห็นคุณค่าของพระศาสนานำพาคคนไทยใฝ่การประพฤติ ธรรมมากขึ้น

#### 1.2 การเกิดวัดป่าในสายธรรมยุติกนิกาย จนถึงสมัย

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สายภาวนาพุทธโฆมีการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมในสายวัดหนอง

ป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ของท่านพระอาจารย์ชา สุภทฺโท ซึ่งให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เห็นคุณค่า ของความสงบทางจิตใจ และเห็นว่าการมีชีวิตรูปแบบสมัยพุทธเจ้าอยู่กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดี

1.3 การเกิดขึ้นของสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบยุบหนอ-พองหนอ ซึ่งมีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางเมื่อปี พ.ศ. 2493 อันมีต้นแบบมาจากท่านมหาสีสะยาตอ วัดศาสนนิสสา ประเทศพม่า ทำให้ระบบการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเจริญรุ่งเรือง และมีผู้ได้ประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมสายนี้เป็นอย่างมาก

1.4 การเกิดขึ้นของการปฏิบัติธรรมแบบล้มมาอรหัง ของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดกัลยาณมิตรมากมาย ทั้งในวงการพระสงฆ์และประชาชน

2. ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน สถาบันสงฆ์ที่ทำหน้าที่มาตลอด คือ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี ตลอดทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่วัดบวรนิเวศวิหาร และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทำให้เรามีแหล่งเพาะภูมิปัญญาแบบพุทธของประชาชนระบบการศึกษาสายเดิมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ก่อให้เกิดนักคิดนักเขียน เช่น สุชีพ ปุณฺณานุภาพ แสง จันทร์งาม พระธรรมปิฎก (ประยูร ฑุฑุโต) จานงค์ ทองประเสริฐ, เสรีรพงษ์ วรรณปก และวศิน อินทระแก้ว ภาวการ

3. ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านพัฒนาชนบท พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางพัฒนาชนบท มีทั่วทุกภาคของประเทศ ซึ่งแยกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 การตั้งมูลนิธิศึกษาและพัฒนาชนบท พระเถระที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าอุทิศตนเองเพื่อการศึกษาของชาวบ้านในชนบทมาโดยตลอด คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุดฺดีโร) วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษาที่วัดเจติยหลวง เชียงใหม่ และมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท โดยมีอุดมการณ์ “มุ่งส่งเสริมกิจการ สอนวิชาธำรงพระศาสนาและพัฒนาท้องถิ่น”

3.2 การรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชนในลักษณะเครือข่าย (Network) ของงานพัฒนาชุมชนชนบท มีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มพระสังฆพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัดนครราชสีมา โดยมีพระสงฆ์ที่อยู่ในกลุ่มนี้ประมาณ 20 - 30 รูป เป็นต้น

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ (2533, หน้า 27) ยังได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมการศึกษาอยู่ 2 ประการด้วยกันคือ

1. หน้าที่เป็นผู้ให้คำแนะนำสั่งสอน คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชนโดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดั่งงาม ชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการทางพุทธศาสนา เรียกว่า หน้าที่ของครู แม่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่า เป็นพระบรมครู ซึ่งทำหน้าที่ฝึกเทวดาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้กลายเป็นคนดี และกลายเป็นคนประเสริฐในระดับสูงสุด ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะครู เป็นหน้าที่ถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน

2. หน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน เมื่อประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้อง ก็จะประพฤติอยู่ในศีลธรรม รู้จักอบรมจิต ฝึกอบรมปัญญาให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ประพฤติดี ประพฤติชอบ

สนิท ศรีสาแดง (2534, หน้า 35) พูดถึงบทบาทของพระในพระพุทธศาสนาว่าพระเป็นผู้นำทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ บทบาทของพระในอดีตนั้น นอกจากเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อสอน คนอื่นแล้วอาชีพของพระคือ การศึกษานั่นเอง ที่เรียกกันว่า ลิกขาชีพ

ภัทรพร สิริกาญจน์ (2535, หน้า 48) กล่าวถึง บทบาทพระสงฆ์ว่า เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่มิได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรม และการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชน ทั้งทางวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วย รวมถึงการเป็นผู้นำของชุมชนพระสงฆ์ ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการกลมกล่อมแก่ผู้คนที่รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคม เช่น ท่านพุทธทาส พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) เป็นต้น

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2554, หน้า 54) กล่าวว่า การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการโดยการเชื่อมโยงกิจกรรม

ของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้าน ของคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ดังนี้

1. ภารกิจด้านการปกครอง หมายถึง การจัดระบบความเป็นอยู่ภายในวัดโดยการดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ประกาศ ระเบียบ คำสั่ง กฎมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช การอบรมศิลาจาวัตรภิกษุสงฆ์สามเณร รวมถึงการจัดระเบียบการปฏิบัติและการดูแลทุกข์สุขของคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด

2. ภารกิจด้านการเผยแผ่ศาสนา หมายถึง การประกาศพระพุทธศาสนาทุกหนทุกแห่ง และประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

3. ภารกิจด้านการศาสนศึกษา หมายถึง การดำเนินการจัดและส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

4. ภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการจัดและส่งเสริมการศึกษา ที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการจัดการศึกษาแก่ผู้ที่สนใจ

5. ภารกิจด้านการสาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม การปรับปรุงและการจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่น ๆ

6. ภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การสงเคราะห์ บวชน และสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ อำนาจความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล การจัดพระสงฆ์ไปประกอบ

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับนิมนต์ จัดสรรบริเวณวัดให้มีห้องสมุดบริการประชาชน รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

จากบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้นำเสนอมานี้เบื้องต้น สรุปได้ว่า พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้ทำหน้าที่หรือตัวแทนองค์กรทางศาสนา จะต้องทำบทบาทหลัก ๆ อยู่ด้วยกัน คือ การทำกิจของตนให้ถึงที่สุด ได้แก่ การศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนให้กระจ่างชัดที่เรียกว่าคันธุระและในส่วนของการปฏิบัติอบรมทางใจให้สงบ มุ่งชำระจิตใจให้สะอาดปราศจากเรื่องเศร้าหมอง ให้เกิดปัญญาให้รู้แจ้งตามสภาวะธรรมที่เรียกว่า วิปัสสนาธุระ และบทบาทหน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์ ที่เกี่ยวเนื่องกับสังคมหรือชาวบ้านทั่วไป คือ การให้ธรรมะ ให้ความรู้จากพระธรรมที่ศึกษาค้นคว้ามาสู่สังคม ในรูปแบบการเทศนาสั่งสอน และอบรมเพื่อเผยแผ่ศาสนาให้กว้างไกลออกไป

#### 4. บทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาส

##### 4.1 ความหมายของเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสเป็นตัวแทนของวัดหรือเป็นหัวหน้าในการบริหารงานภายในวัด เป็นผู้ที่น่าพาให้วัดเจริญก้าวหน้า เป็นหัวหน้าของพระภิกษุสามเณร วัดจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมลงอยู่ที่ความเป็นผู้นำของเจ้าอาวาส มีผู้ให้ความหมายของเจ้าอาวาสไว้ ดังนี้

กรมการศาสนา (2544, หน้า 20) เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัดเป็นผู้นำของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด มีความเจริญรุ่งเรืองถาวรมั่นคง และเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 325) เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองวัด

พระมหาอุทัย พลเทโว (2549, หน้า 38) เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำของพระภิกษุและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด

สุบรรณ จันทรบุดร (2549, หน้า 166) เจ้าอาวาสหรือสมภาร คือ ผู้นำของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อ

ความเจริญรุ่งเรือง สันติและความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาดูแล แนะนำ สั่งสอนพระภิกษุสามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลในธรรมอันดี ให้มีความสมัครสมานสามัคคี ประองตองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงและให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองสันติและมั่นคง เป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรมและภาวนาธรรม คือ วิปัสสนา-กรรมฐานแก่ชุมชน และประชาชนทั้งใกล้และไกลให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชน ได้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครอง วัดมีหน้าที่ในการบริหารกิจการของวัดและปกครองบังคับบัญชาให้ผู้อยู่ในวัดให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม ทั้งยังความเลื่อมใสให้แก่พุทธศาสนิกชนให้เกิดขึ้น

#### 4.2 ความสำคัญและคุณสมบัติของเจ้าอาวาส

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะแรก พระภิกษุสงฆ์มีน้อยและ พระพุทธเจ้าก็ยังมิได้อนุญาตที่พักอาศัยให้แก่พระภิกษุสงฆ์ จึงมิได้อยู่ประจำ ภายหลังได้มี พุทธบัญญัติเกิดขึ้น อนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์จำพรรษาในฤดูฝน การอยู่ร่วมกันเป็น หมู่คณะเป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อยและมีประโยชน์ต่อการบริหาร และได้แต่งตั้ง พระภิกษุสงฆ์เป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญที่สุดที่ต้องดูแลพระภิกษุ สามเณรในวัดมิให้ประพฤติเสื่อมเสีย เจ้าอาวาสเป็นผู้มีความสำคัญต่อความ เจริญก้าวหน้าของวัดเป็นผู้นำในการบริหารจัดการวัดมากที่สุด ได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญ ของเจ้าอาวาสไว้ ดังนี้

โพนบูลย์ เสียงก้อง (2544, หน้า 17) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของ เจ้าอาวาส ไว้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้มีความสำคัญต่อวัดที่สุด ทั้งต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติ สุข และความมั่นคง โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับ บัญชา กำกับดูแลแนะนำสั่งสอนภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็น ระเบียบเรียบร้อยดีงาม ให้อยู่ในศีลในธรรมอันดี ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของ วัดให้มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม และภาวนาธรรม

บุญรุ่ม เทียมจันทร์ (2546, หน้า 39 - 40) ได้กล่าวถึง ความสำคัญ ของเจ้าอาวาสไว้ว่า เจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าของพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้ปกครองดูแลพระภิกษุ

สงฆ์ในวัดให้อยู่เป็นปกติสุข เช่นเดียวกับบ้านที่ต้องมีหัวหน้าบ้าน ที่เรียกกันว่าหัวหน้าครอบครัว ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงเป็นพ่อของวัด เป็นหัวหน้าวัด เป็นผู้มีอำนาจ ที่ตามกฎหมายในการปกครองดูแลวัด

สุบรรณ จันทบุตร (2549, หน้า 166) กล่าวถึง ความสำคัญของเจ้าอาวาสไว้ว่า เป็นผู้บริหารกิจการของวัด เป็นผู้ปกครองดูแล แนะนำ และสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงและทำให้วัดเจริญรุ่งเรือง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2549, หน้า 373 – 377) กล่าวว่า  
ดังนี้

1. อาวาสกัณฑ์ 5 คือ คุณสมบัติของเจ้าอาวาสเป็นที่ยกย่อง  
ได้แก่

- 1.1 เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยมารยาท เพียบพร้อมด้วยวัตร
- 1.2 เป็นพหูสูต ทรงสุตะ
- 1.3 เป็นผู้มีความประพฤติขัดเกลา ยินดีในการหลีกเร้น
- 1.4 เป็นผู้ยินดีในกัลยาณธรรม มีวาจางาม เจรจาถ้อยคำ

ไพเราะ

- 1.5 มีปัญญา ไม่โง่งเงลา ไม่เป็นคนเขอะ

2. ปิยธรรมของเจ้าอาวาส 5 คือ คุณสมบัติของเจ้าอาวาส ย่อมเป็นที่รักเป็นที่พอใจเป็นที่เคารพ เป็นที่ศรัทธายกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ได้แก่

2.1 เป็นผู้มึนดี สรรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วย อาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

2.2 เป็นพหูสูต ทรงสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้คล่องปาก ขึ้นใจ  
แทงตลอดดีด้วยทิวฐิติ

2.3 เป็นผู้มึนดี วาจาดี เจรจาถ้อยคำไพเราะอันประกอบด้วย  
วาจาของชาวเมืองที่สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้ความหมายได้

2.4 เป็นผู้ได้ฉาน 4 อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข  
ในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก

2.5 ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ  
เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

3. โสภณธรรมของเจ้าอาวาส 5 ภิกษุเจ้าอาวาสย่อมทำอาวาส  
ให้งาม ได้แก่

3.1 เป็นผู้มึสติล สารวมด้วยความในพระปาติโมกข์ ฯลฯ ศึกษา  
อยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

3.2 เป็นพหูสูต ศึกษาเล่าเรียนมาก รู้หลักธรรมวินัย มีความรู้  
ความเข้าใจอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง รู้แจ้งแทงตลอดดีด้วยทิวฐิติ คือ ความเห็นที่ถูกต้อง

3.3 เป็นผู้มีความงาม เจริญถ้อยคำให้ไพเราะอันประกอบด้วย  
วาจาของชาวเมืองที่สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้รู้ความหมายได้

3.4 เป็นผู้สามารถชี้แจงบุคคลผู้เข้าไปหาให้เห็นชัด ชวนให้รับ  
เอาไปปฏิบัติเข้าใจให้อาจหาญแกล้งกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมกถา

3.5 เป็นผู้ได้ฉาน 4 อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข  
ในปัจจุบันตามปรารถนาได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก

4. อุปการะธรรมของเจ้าอาวาส 5 ภิกษุเจ้าอาวาสย่อมเป็นผู้มี  
อุปการะมากแก่อาวาส ได้แก่

4.1 เป็นพหูสูต ฯลฯ สมာทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

4.2 เป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดดีด้วยทิวฐิติ คือ ความเห็นที่  
ถูกต้อง

4.3 ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ปรักหักพัง

4.4 ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึง หรือภิกษุมาจากแคว้น  
ต่าง ๆ ย่อมไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่าดูก่อนว่าท่านผู้มีอายุทั้งหลายมีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เข้า  
มาแล้วมีภิกษุสงฆ์มาจากแคว้นต่าง ๆ ขอเชิญท่านทั้งหลายทำบุญ เป็นสมัยทำบุญ

5. อนุกัมปธรรม 5 ภิกษุเจ้าอาวาสย่อมเป็นผู้อุปการะมากแก่  
อาวาส ได้แก่

5.1 ให้คฤหัสถ์สมာทานในอธิศีล

5.2 ให้คฤหัสถ์ตั้งอยู่ในการเห็นธรรม

5.3 เข้าหาคฤหัสถ์ผู้ป่วยแล้ว ย่อมให้สติว่า ท่านทั้งหลาย จงตั้งสติให้ตรงต่อพระรัตนตรัยที่ควรแก่การสักการะ และภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึง แล้ว หรือภิกษุมาจากแคว้นต่าง ๆ ย่อมเข้าไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่า ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลายภิกษุหมู่ใหญ่เข้ามา แล้วมีภิกษุมาจากแคว้นต่าง ๆ ขอเชิญท่านทั้งหลายทำบุญ เป็นสมัยทำบุญ

5.4 ย่อมฉันทิโกขณะที่พวกคฤหัสถ์ถวาย จะเลวหรือประณีต ก็ตามด้วยตนเอง

### 5.5 ไม่ยังครัทธาไทยให้เสียไป

สรุปได้ว่า เจ้าอาวาสนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้นำ ด้านการบริหารวัดให้มีความเจริญรุ่งเรือง เป็นขวัญและกำลังใจให้แก่พระภิกษุสงฆ์ เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจให้แก่ประชาชน

#### 3.3 อำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาส

พระวิสุทธิภักทธาดา (2547, หน้า 84) อำนาจเจ้าอาวาส หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส เพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดี เป็นสิ่งที่คู่กับหน้าที่เจ้าอาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น อำนาจของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในมาตรา 38 สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่ง เจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มนัส ภาควงศ์ (2544, หน้า 95) สรุปอำนาจของเจ้าอาวาสตามมาตรา 38 ว่าเป็นอำนาจเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์หรือผู้จะเข้ามาอยู่ในปกครองและผู้ได้ปกครองเท่านั้น อำนาจของเจ้าอาวาสตามมาตรา 38 นี้ เป็นอำนาจเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์หรือผู้จะเข้ามาอยู่ในการปกครอง และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา (กรมการศาสนา, กองพุทธศาสนสถาน, 2544, หน้า 95) แยกพิจารณาได้ 3 อย่าง คือ

1. อำนาจรับคนเข้า
2. อำนาจเอาคนออก
3. อำนาจสั่งลงโทษ

อำนาจ 1 หมายถึง อำนาจที่เจ้าอาวาสต้องใช้ดุลยพินิจในการรับคนเข้า  
อยู่ในวัดทั้งที่จะมาอยู่ประจำหรือชั่วคราว ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ

1. ห้ามมิให้บรรพชิตและคฤหัสถ์เข้าไปอยู่ในวัด
2. อนุญาตให้บรรพชิตและคฤหัสถ์เข้าไปอยู่ในวัด

การห้ามและการอนุญาตดังกล่าวเป็นอำนาจโดยตรงของเจ้าอาวาสจึง  
ถือว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือกคนเข้าวัด คู่กับตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นตำแหน่งรับคน  
เป็นพระภิกษุสามเณรอันเป็นสมาชิกชั้นในพระพุทธศาสนา การรับหรือไม่รับบรรพชิตและ  
คฤหัสถ์เข้าอยู่ในวัด เป็นอำนาจโดยตรงของเจ้าอาวาส ส่วนการรับหรือไม่รับคนเข้าเป็น  
บรรพชิต เป็นภาระโดยตรงของพระอุปัชฌาย์ การที่สังฆมณฑลจะได้คนดีเข้าอยู่ในวัดหรือ  
จะได้คนไม่ดีเข้าเป็นสมาชิกชั้นในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นอำนาจและภาระของเจ้า  
อาวาสและพระอุปัชฌาย์โดยแท้

อำนาจ 2 หมายถึง อำนาจที่เจ้าอาวาสต้องใช้ดุลยพินิจในการคัดคนไว้ใน  
วัดหรือออกไปจากวัด แบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ

1. ให้คนดีอยู่ในวัด
2. ให้คนไม่ดีออกจากวัด

การให้คนดีอยู่ในวัด เป็นอำนาจโดยตรงอีกอันหนึ่งของเจ้าอาวาส  
อำนาจนี้ย่อมมีองค์ประกอบอย่างชัดเจน คือ จะได้สั่งเฉพาะผู้ที่ไม่ตั้งอยู่ในโอวาทของเจ้า  
อาวาสและโอวาทนั้นเป็นโอวาทโดยชอบด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามความในข้อ 37  
ถ้าโอวาทเป็นโอวาทโดยชอบด้วยหน้าที่แล้วผู้ถูกสั่งขัดขืน ย่อมเป็นความผิดฐานขัดคำสั่ง  
เจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาตามมาตรา 45 แต่ถ้าโอวาทหรือคำสั่งไม่ชอบ  
ด้วยหน้าที่เจ้าอาวาส โอวาทหรือคำสั่งนั้นย่อมไม่มีผลให้ผู้ถูกสั่ง หรือผู้รับโอวาทต้องปฏิบัติ  
ตามกลับจะเป็นการใช้อำนาจในทางมิชอบ เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบในฐานะเจ้า  
พนักงานกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญาได้

อำนาจ 3 หมายถึง อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส จะพึงสั่งลงโทษแก่  
บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดผู้ประพฤติผิดคำสั่งของเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นโทษที่เบาและ  
ประมวลลงได้เป็น 3 สถาน คือ

1. ให้ทำงานภายในวัด
2. ให้ทำทัณฑ์บน
3. ให้ขอขมาโทษ

การลงโทษทั้ง 3 สถานนี้ เจ้าอาวาสจะสั่งลงโทษได้เฉพาะในกรณีที่ ประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส และคำสั่งนั้นชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎหมาย มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ถ้าคำสั่งเจ้าอาวาสไม่ชอบด้วยหลักดังกล่าวเจ้าอาวาสจะสั่งลงโทษเลย ถ้าขึ้นสั่งลงโทษยอมเป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบ และอาจต้องรับผิดชอบในฐานะเจ้าพนักงานกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา

อำนาจของเจ้าอาวาส จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า อำนาจเป็นสิ่งที่ เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส เพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพ เป็นสิ่งที่คู่กับหน้าที่เจ้าอาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยเฉพาะกับ บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยในวัดนั้น ให้ปฏิบัติตน อยู่ในความดีงาม

หน้าที่ของเจ้าอาวาส ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กล่าวไว้ในมาตรา 37 ว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาสมี 4 ด้าน (พระวิสุทธิกัทรธาดา, 2547, หน้า 84) ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
  2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
  3. เป็นธุระในการศึกษา อบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์
  4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล
- หน้าที่ของเจ้าอาวาสในมาตรา 37 นี้ กำหนดโดยลักษณะงานได้เป็น 4 ด้าน (กรมการศาสนา, กองพุทธศาสนสถาน, 2544, หน้า 91 - 98) ดังนี้

1. หน้าที่ต้องปฏิบัติเป็นรูปธรรม
  - 1.1 บำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี
  - 1.2 จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี
  - 1.3 จัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

การบำรุงรักษาวัด หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงาน แรงงาน และแรงความคิด อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุ

การจัดกิจการของวัด หมายถึง การจัดกิจการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล กิจการของวัดซึ่งมีการสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ส่วนกิจการที่ต้องจัดการแทนวัดในฐานะผู้แทน เช่น การรับทรัพย์สิน การอรรถคดี กิจการเหล่านี้ เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้ เป็นไปด้วยดี คือ เป็นไปด้วยความถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยการนั้น

การจัดศาสนสมบัติของวัด หมายถึง การดูแลและรักษาการใช้จ่าย การจัดหาทรัพย์สินของวัดตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัดที่ตนเป็นเจ้าของให้ เป็นไปด้วยดี คือ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

## 2. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

### 2.1 ปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

### 2.2 สอดส่องบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

ปกครอง หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อาศัยและปัจจัยตามสมควร

สอดส่อง หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแลการประพฤติและปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงการควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าว ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคม และรวมถึงว่ากล่าว แนะนำชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย

## 3. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

### 3.1 ในการจัดการศาสนศึกษา

### 3.2 ในการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย

การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและนักธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่งซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณี โดยปฏิบัติสืบกันมาโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกบาลีและนักธรรมหรือการที่พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมีสำนักศึกษาดังกล่าว

การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้พระภิกษุสามเณรเรียนวินัย พ.ศ. 2528 และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรมและพิธีกรรมทางพระศาสนา ตลอดจนฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำ วันพระ งานการสมาทานอุโบสถศีล และปฏิบัติศาสนพิธีอื่นๆ

#### 4. หน้าที่ยำนวยการความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้น เป็นหน้าที่เชื่อมโยง ผูกพันกับสังคมทั้งในส่วนวัดและนอกวัดและเป็นหน้าที่อันเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนี้

4.1 การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศลทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

4.2 การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง

4.3 การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้บำเพ็ญกุศนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

4.4 การสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาพักรักษาหรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น หน้าที่ของเจ้าอาวาสข้อนี้ต้องให้การบำเพ็ญกุศลที่เกิดจากการอำนวยความสะดวกนั้นเป็นไปตามระเบียบแบบแผนไม่มีสิ่งที่เป็นพิษภัย เช่น อบายมุขแฝงอยู่ กล่าวโดยสรุปแล้วหน้าที่ของเจ้าอาวาส คือ เป็นการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ตามกฎหมายในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มี 4 ด้าน คือ

4.4.1 บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

4.4.2 ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัย อยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

4.4.3 เป็นธุระในการศึกษา อบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

4.4.4 ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

## 5. หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสในพระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ได้กล่าวถึง หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสไว้ในอาวาลิกวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส ดังนี้

### 5.1 คุณธรรมสำหรับเจ้าอาวาส

5.1.1 เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยมรรยาท เพียบพร้อมด้วยวัตร

5.1.2 เป็นพหูสูต ทรงสุตะ

5.1.3 เป็นผู้ประพฤติขัดเกลา ยินดีในการหลีกเร้น

5.1.4 เป็นผู้ยินดีในกัลยาณธรรม มีวาจางาม เจรจาถ้อยคำไพเราะ

5.1.5 มีปัญญา ไฉนเงลา ไม่เป็นคนเซอะ

### 5.2 ปิยธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาส

เป็นที่รัก)

5.2.1 เป็นผู้มึสติล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

5.2.2 เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้คล่องปากขึ้นใจ เห็นแจ้งแทงตลอดดีด้วยทิวฐิ

5.2.3 เป็นผู้มึวาจางาม เจรจาถ้อยคำไพเราะอัน ประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้รู้ความหมายได้

5.2.4 เป็นผู้ได้ฌาน 4 อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนาได้โดยไมยาก ได้โดยไม่ลำบาก

5.2.5 ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

### 5.3 อนุกัมปธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุอนุเคราะห์คฤหัสถ์)

5.3.1 ให้คฤหัสถ์สมทานอริศีล (ศีล 5 ประการ)

5.3.2 ให้คฤหัสถ์ตั้งอยู่ในการเห็นธรรม (อริยสัจ 4)

5.3.3 เข้าไปหาคฤหัสถ์ผู้เป็นไข้ให้สติว่า “ท่านทั้งหลายจงตั้งสติไว้ต่อพระรัตนตรัยที่ควรแก่สักการะ” และเมื่อภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงหรือภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงเธอเข้าไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงแล้ว ภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงแล้วขอเชิญพวกท่านทำบุญเถิด นี่เป็นกาลสมัยที่จะทำบุญ”

5.3.4 ฉันทิโกชนะที่พวกคฤหัสถ์นำมาถวาย จะเลวหรือประณีตก็ตามด้วยตนเอง

5.3.5 ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป

5.4 ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ 1)

5.4.1 พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน

5.4.2 พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ

5.4.3 พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ปลูกความไม่เลื่อมใส

ในฐานะที่ไม่ควรเลื่อมใส

5.4.4 พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ปลูกความเลื่อมใส

ในฐานะที่ควรเลื่อมใส

5.4.5 ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป

5.5 ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ 2)

5.5.1 พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน

5.5.2 พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ

5.5.3 เป็นผู้ไม่ตระหนี่อาวาส ไม่หวงแหนอาวาส

5.5.4 เป็นผู้ไม่ตระหนี่ตระกูล ไม่หวงแหนตระกูล

5.5.5 ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป

5.6 ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ 3)

5.6.1 พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน

5.6.2 พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ

5.6.3 เป็นผู้ไม่ตระหนี่อาวาส

5.6.4 เป็นผู้ไม่ตระหนี่ตระกูล

5.6.5 เป็นผู้ไม่ตระหนี่ลาภ

## 6. หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสหรือผู้บริหาร

หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสผู้บริหารหรือสาธุชนผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นหลักธรรมทางศาสนาที่ผู้ปกครองควรประพฤติปฏิบัติ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 ก, หน้า 373 - 29) ดังนี้

6.1 พรหมวิหารธรรม 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงได้ชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติต่อผู้ร่วมโดยชอบ จึงประกอบไปด้วย

6.1.1 เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข มีจิตแผ่ไมตรี และเป็นประโยชน์กับเพื่อนร่วมงานและบุคคลทั่วไป

6.1.2 กรุณา คือ มีความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันจะปลดเปลื้อง บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

6.1.3 มุทิตา คือ ความยินดี เมื่อผู้อื่นเป็นสุข ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น

6.1.4 อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง มีจิตเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยรักหรือชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายได้กระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันควรประกอบ

6.2 อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมเครื่องให้ความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ คือ

6.2.1 ฉันทะ คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะกระทำ ใฝ่รักที่กระทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาที่จะทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เราทำงานชนิดใดต้องพยายามสร้างความพอใจให้เกิดขึ้นในงานนั้นด้วยการพิจารณาให้เห็นคุณค่านั้น

6.2.2 วิริยะ คือ ความพากเพียร เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้งการทำงานด้วยความขยันอย่างเต็มที่มิใช่ทำอย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือหลบหลีกงาน

6.2.3 จิตตะ คือ การตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยใจจดใจจ่อ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลหายไป ถึงงานนั้นสำคัญเป็นชีวิตจิตใจ มิใช่ทำอย่างเสียมิได้

6.2.4 วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หรือทดลองหมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผล ประเมินผล หาวิธีแก้ไขปรับปรุง ถ้าไม่มีอุปสรรคอะไรบ้าง จะแก้ไขอย่างไร มีทางที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือไม่

6.3 สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวในบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี ซึ่งมี 4 ประการ ดังนี้

6.3.1 ทาน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน และกัน ด้วยสิ่งของตลอดจนให้ความรู้และแนะนำการสั่งสอน

6.3.2 ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก ฟังแล้วดูดีมีปรีดิ์เปรม เป็นคำกล่าวที่สุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคีให้เกิดไมตรี และความรักใคร่ นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานให้นิยมยอมตาม

6.3.3 อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ระมัดระวังการกระทำของเราให้กระทำสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

6.3.4 สมานัตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย ตลอดจนการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมเป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีความอย่างเป็นธรรม สำหรับเจ้าอาวาสหรือนักบริหาร

6.4 อคติ 4 เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารพึงทำการละเว้น จากความประพฤติที่คลาดเคลื่อน จากธรรม 4 ประการ ดังนี้

6.4.1 ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

6.4.2 โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง

6.4.3 โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง

6.4.4 ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

พระมหาอุทัย พลเทโว พลเทพ (2549, หน้า 42) กล่าวว่า การบริหาร และการจัดการวัดที่พระพุทธรเจ้าตรัสว่า “ก่อนจะไปฝึกใคร ให้ฝึกตนเองก่อน ก่อนจะไปสอนใคร ต้องสอนตนเองก่อน เราทำได้ก่อนแล้วจึงจะสอนเขา จงสอนเขาด้วยตัวอย่างที่ดีของเรา” ด้วยเหตุนี้ เจ้าอาวาสหรือสมภารวัดจะต้องเป็นผู้นำในการบริหารและประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดีในการเป็นผู้นำ ดังนี้

1. เป็นผู้ทรงศีลทรงธรรม
2. เป็นผู้มึ่กิจการงานสะอาด ไม่ประพฤดิเสียสมณะสาธูป
3. เป็นผู้ฉลาดในอุบายแห่งทางเจริญและทางเสื่อม
4. เป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล สืบทอด ในการบริหารปกครอง

แล้วรีบสร้างธรรมทายาทขึ้นมา

5. เป็นผู้มึ่ภาวะผู้นำ
6. เป็นผู้มึ่ลัทธิปริสธรรม 7
7. เป็นผู้มึ่บุคลิกภาพดี
8. เป็นผู้มึ่มีวาจาดี
9. เป็นผู้มึ่ปัญญาดี รอบรู้ทั้งคดีโลกคดีธรรมพอสมควร
10. เป็นผู้มึ่มีความริเริ่มสร้างสรรค์ และพัฒนา
11. เป็นผู้มึ่มีคุณธรรมในการบริหาร และการปกครองได้ดี

แสงว อุดมศรี (2546, หน้า 5) กล่าวว่า ภิกษุมีคุณธรรมของความ เป็นพระเถระดังกล่าวนี้ อยู่ในตนเอง หากได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสก็จะทำให้ท่านมี คุณสมบัติของเจ้าอาวาสอันเป็นเหตุให้สิ่งที่ดีงาม 7 อย่าง ดังนี้

1. เจ้าอาวาสต้องควรแก่การยกย่อง พร้อมด้วยวัตรปฏิบัติ

เป็นพหูสูต ทรงสุตะ

2. เจ้าอาวาสต้องเป็นที่เคารพยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์
3. เจ้าอาวาสเป็นผู้งดงามด้วยศีล ได้ฌาน มีพหูสูต

มีวาจาไพเราะ

4. เจ้าอาวาสเป็นคนที่มึ่อุปการะมากกว่าอาวาส คือ

ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ปรักหักพัง

5. เจ้าอาวาสต้องอนุเคราะห์คฤหัสถ์ให้รักษาศีล อยู่ในธรรม

ไม่ทำศรัทธาให้ตก

6. เจ้าอาวาสเป็นผู้รู้จักไตร่ตรองก่อนที่จะติเตียนคน

และสรรเสริญ

7. เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่ไม่ตระหนี่ในอาวาส ในตระกูล ในลาภ

และในวรรณะ

สรุปได้ว่า การที่เจ้าอาวาสจะเป็นผู้นำที่ดีได้จะต้อง ประกอบด้วย คุณสมบัติของเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารปกครองวัดตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า คือ อาวาลิภคธรรม 5, ปิยธรรม 5, โสภณธรรม 5, อุปการธรรม 5, อนุกัมปธรรม 5, พรหมวิหาร 4, อิทธิบาท 4, สังคหวัตถุ 4, อคติ 4, อนึ่งในยุคปัจจุบันนี้ เจ้าอาวาสจะต้อง เป็นผู้พร้อมด้วยศีลาจารวัตรตรงดงาม มีภาวะผู้นำ และมีบุคลิกภาพดี มีความสามารถ ฉลาด ในอุบายแห่งทางเจริญและทางเสื่อม พร้อมทั้งมองเห็น การณ์ไกล ในการสืบทอดการบริหารปกครองแล้วรีบสร้างธรรมทายาทขึ้นมาเพื่อให้มีความพร้อมและสมบูรณ์ด้วย คุณสมบัติบุคคลที่จะมาทำหน้าที่เป็นพระสังฆาธิการบริหารวัดต่อไป

## งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### 1. งานวิจัยในประเทศ

ทวี เขจรกุล (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ภิกษุ สามเณรและคณะกรรมการบริหารวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า (1) บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาบทบาทแต่ละด้านพบว่า บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด อยู่ในระดับมาก 3 ด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาต่ำ ปรากฏดังนี้ บทบาทด้านการปกครอง บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ บทบาทด้านการสาธารณูปการ บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ และ บทบาทด้านการศาสนศึกษา (2) เปรียบเทียบระดับการปฏิบัติของเจ้าอาวาส ภิกษุ สามเณร และคณะกรรมการบริหารวัดที่มีต่อบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด โดยรวม พบว่า ไม่แตกต่างกัน (3) เปรียบเทียบระดับการปฏิบัติของเจ้าอาวาส ภิกษุ สามเณร และคณะกรรมการบริหารวัดที่มีต่อบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด เป็นรายด้าน พบว่า บทบาทด้านการปกครองที่ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อทดสอบระหว่างคู่ พบว่า มีเพียงคู่เดียวที่แตกต่างกัน คือ ระดับความคิดเห็นของเจ้าอาวาส และคณะกรรมการบริหารวัด

ที่มีต่อบทบาทด้านการปกครอง โดยเจ้าอาวาส มีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นมากกว่า คณะกรรมการบริหารวัด (4) ปัญหาในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 3 อันดับแรก คือ ขาดงบประมาณในการจัดการศึกษาแก่ ภิกษุ ขาดงบประมาณในการดำเนินการเผยแพร่ศาสนาธรรม และพระภิกษุขาดความรู้ความ เข้าใจในพระธรรมวินัย (5) แนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะ สงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 3 อันดับแรกที่กลุ่มตัวอย่างเสนอแนะไว้ คือ รัฐควรให้ การสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาแก่ภิกษุสงฆ์ รัฐควรให้ การสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติใน การเผยแพร่ศาสนาธรรม และพระสงฆ์ควรพัฒนาตนให้มีความรอบรู้ทั้งทางโลกและทาง ธรรมให้รู้ เท้าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อให้สามารถเผยแพร่ศาสนาธรรมแก่ ศาสนิกชนได้

พระมหาเสน่ห์ กลยาณธโร (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารวัดของเจ้าอาวาส ในเขตอำเภอ ปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า (1) เจ้าอาวาสในเขตอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาการบริหารวัดอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งภาพรวมและเป็น รายด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอน รองลงมา คือ ด้านการบำรุงรักษา จัดกิจการและรักษาศาสนสมบัติของวัด ด้านการให้ความสะดวกใน การบำเพ็ญกุศล และด้านการบริหารและปกครอง ตามลำดับ (2) เจ้าอาวาสในเขตอำเภอ ปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ที่มีพรรษาตำแหน่งประสบการณ์ในตำแหน่งเจ้าอาวาส และประเภทวัดแตกต่างกัน มีปัญหาการบริหารวัดไม่แตกต่างกัน (3) แนวทางแก้ไขปัญหา การบริหารวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา คือ ปัญหาด้าน การบำรุงรักษา จัดกิจการและรักษาศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ขาดเครื่องมือที่ใช้ในการจัด กิจการ แนวทางแก้ไขปัญหา คือ คณะพระสังฆาธิการ ช่วยกันระดมทุน จัดหาเครื่องมือ ราคาแพงไว้ใช้ร่วมกันทั้งตำบล เป็นการใช้ทรัพยากรร่วมกันในสำนักงานเดียว ปัญหาด้าน การบริหารและปกครอง ได้แก่ ขาดเครื่องมือที่ทันสมัย แนวทางแก้ไขปัญหา คือ เครื่องมือ ที่สำคัญคือสติปัญญา เจ้าอาวาสต้องศึกษาหาความรู้ในการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ระบบ การจัดเอกสารให้ชำนาญ ปัญหาด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอน ได้แก่ ขาดงบประมาณ ในการจัดกิจกรรมให้แก่เยาวชนและประชาชน แนวทางแก้ไขปัญหา คือ การรวมตัวกัน ในกลุ่มพระสังฆาธิการช่วยกันระดมทุน จัดอบรมเป็นกลุ่ม ปัญหาด้านการให้ความสะดวก

ในการบำเพ็ญกุศล ได้แก่ ขาดการควบคุมกำกับ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน กิจกรรมในแต่ละครั้ง แนวทางแก้ไขปัญหาคือ เจ้าอาวาสจะต้องศึกษาระเบียบกฎหมาย ขนบประเพณี และนโยบายสงฆ์ โดยมีการวางแผนงานและโครงการศึกษาความหมายของการบำเพ็ญกุศล ก่อนการดำเนินงานทุกครั้ง และต้องมีการมอบหมายที่ชัดเจน หรือมอบบุคคลภายนอกที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้ประเมิน

พระสุพิศ วันทะวงษ์ (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ภิกษุสามเณร และคณะกรรมการบริหารวัด พบว่า (1) บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาส มีบทบาทในการบริหารจัดการวัด ด้านการปกครองและด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง (2) เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร และคณะกรรมการบริหารวัด มีความคิดเห็นต่อบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขต การปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ทั้งภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

พระชนดล นาคพิพัฒน์ (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ศึกษาเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษาวุฒิ

การศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิกการศึกษาทางเปรียญธรรม และ  
 ประสพการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร  
 กิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด  
 บุรีรัมย์ ควรมีการปกครองพระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด  
 มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่  
 ต่อกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาให้พระภิกษุสามเณร ดาเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัด  
 อย่างมีระเบียบ

พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธรรมสุโท (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง  
 ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี ผลวิจัยพบว่า พระภิกษุ  
 และสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิผลในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี  
 โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุและสามเณร  
 มีทัศนคติต่อประสิทธิผลในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี อยู่ในระดับ  
 มากทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอน  
 ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติ ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญ  
 กุศล และด้านการบริหารและการปกครอง ตามลำดับ การเปรียบเทียบทัศนคติของพระภิกษุ  
 และสามเณรต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี พบว่า  
 พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสไม่แตกต่าง  
 กันตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิกการศึกษานักธรรม วุฒิกการศึกษาเปรียญธรรม  
 และสังกัดนิกาย จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระครูวัชรชัย จารุธมฺโม (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ประสิทธิภาพ  
 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี”  
 ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาพบว่าประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์:  
 กรณีศึกษา วัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อ  
 พิจารณาในแต่ละด้าน พระภิกษุสามเณร และประชาชนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพ  
 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ อยู่ในระดับมากทุกด้านการเปรียบเทียบความคิดเห็นของ  
 พระภิกษุสามเณร และประชาชนต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา  
 วัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี พบว่า สถานภาพ อายุพรรษา ตำแหน่ง การศึกษา  
 นักธรรม และการศึกษาสายสามัญ เพศ สถานภาพ อาชีพ ตลอดจนจนถึงทักษะและ  
 ประสพการณ์ชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่ของพระภิกษุสามเณร ประชาชน แตกต่างกัน มีความ

คิดเห็น ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา วัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

พระครูสังฆรักษ์กฤษฏีตถธณ สุเมโธ (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ผลวิจัย พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.45 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมี ประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 และ 3.54 ตามลำดับ ส่วนด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

พระครูพิศาลธีรธรรม (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครอง, ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการสาธารณูปการ มีประสิทธิผลอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การเผยแผ่และการสาธารณสงเคราะห์มี ประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาท พระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ผลวิจัย พบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดถึงการพัฒนาบุคลากร การศึกษาและอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้หลักหน้าที่ของ พระสังฆาธิการ 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสงจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ, พรรษา, การศึกษาสามัญ, การศึกษาทางธรรมและตำแหน่งที่ต่างกัน มีความ

คิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0133

ธัญพร พงษ์โสภณ (2553, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (ศึกษากรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดกาญจนบุรี)” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางสื่อสารมวลชนของพระสงฆ์ และการนำข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ การเลือกใช้วิธีการสื่อสารของพระสงฆ์ในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ซึ่ง ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาทางโลก และการศึกษาทางธรรมกับการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 20 รูปศึกษาประชากรทั้งหมด พบว่า ประชากรพระสงฆ์ติดตามข่าวสารต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด ประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่ อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวัน และเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางหนังสือพิมพ์มากที่สุด พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะตกลงใจเชื่อข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มากที่สุด และประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่นำข่าวสารที่ได้จากการอ่าน รับฟังหรือรับชม จากสื่อมวลชนต่าง ๆ ไปใช้ประโยชน์ในการชี้แนะอบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชน

พระมหาอนุศักดิ์ จันทร์ลักษ์ณ์ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสในจังหวัดมหาสารคาม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีปัญหาสูงสุดในด้านการรายงาน เจ้าอาวาสวัดในเขตเทศบาล มีปัญหาสูงสุดในด้านการอำนวยความสะดวก เจ้าอาวาสวัดนอกเขตเทศบาล มีปัญหาสูงสุดในด้านการประสานงาน เจ้าอาวาสที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 1 - 5 ปี และ 6 - 10 ปี มีปัญหาสูงสุดในด้านการอำนวยความสะดวกและเจ้าอาวาสที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 11 ปีขึ้นไป มีปัญหาสูงสุดในด้านการรายงาน ผลการเปรียบเทียบปัญหาการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส พบว่า เจ้าอาวาสวัดในเขตเทศบาลมีปัญหาการบริหาร

จัดการ โดยรวมและรายด้าน 6 ด้าน ไม่ต่างกัน มีเพียงด้านอำนาจการเพียงด้านเดียวที่เจ้าอาวาสในเขตเทศบาล มีปัญหามากกว่าเจ้าอาวาสวัดนอกเขตเทศบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 ส่วนเจ้าอาวาสที่มีระยะการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีปัญหาการบริหารจัดการวัดโดยรวมและรายด้าน 5 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการจัดหน่วยงาน ด้านการบริหารบุคคล ด้านอำนาจการ และด้านการจัดงบประมาณ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

## 2. งานวิจัยต่างประเทศ

Ingersoll (1963, pp. 344 – 350) ได้วิจัย เรื่อง พระสงฆ์กับมรดก การวิเคราะห์บทบาทของ พระสงฆ์ในหมู่บ้านภาคกลางในประเทศไทย พบว่าการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ในชนบท เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสถานภาพความเป็นอยู่เนื่องมาจากอิทธิพลทั้งภายในและภายนอกชนบท การคมนาคมที่เจริญขึ้นทำให้พระสงฆ์และชาวบ้านมีความคิดที่กว้างขึ้นและติดต่อกับบุคคลภายนอกได้มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับค่านิยมใหม่ ๆ เข้ามาแทน ชาวบ้านเริ่มที่จะละทิ้งหน้าที่ที่เคยปฏิบัติกันมาและเริ่มรับความคิดใหม่ ๆ เข้ามาแทน ดังนั้น พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องปรับตัวเองให้สนองกับความคิดความเชื่อใหม่ทั้งของพระสงฆ์เองและของชาวไทย

Klansner (1974, p. 138) ได้วิจัย เรื่อง พุทธศาสนาในอีสาน ผลการวิจัยพบว่า มีลักษณะ กลมกลืนกับความจริงทางสังคม เศรษฐกิจ พุทธปรัชญา และจิตวิทยา และพบว่า ลักษณะนี้อยู่ในความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และลัทธิผีสิงเทวดา (animism) แม้ศาสนา ดังกล่าวจะมีความแตกต่างกันในแง่ของความคิด ความเชื่อ แต่ในด้านการปฏิบัติไม่ได้ขัดแย้งกัน ตรงกันข้ามต่างก็ช่วยกันเสริมเพิ่มพลังแก่กันและกันยิ่งขึ้น เราจะพบลักษณะเช่นนี้ในพิธีต่าง ๆ คือ พิธีขอฝน การรักษาความเจ็บป่วย การแต่งงาน ฯลฯ พิธีกรรมดังกล่าวนี้ ประกอบด้วยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และพราหมณ์ร่วมกันโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมทุกอย่างและมีพระสงฆ์เป็นผู้กระทำหรือประสานงาน

Kirsch (1976, p. 432) ได้วิจัย เรื่อง พุทธศาสนาของคนไทยที่บ้านหนองสูง จังหวัดสกลนคร พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ผสมระหว่างศาสนาพราหมณ์ (Brahmanism) และความเชื่อเกี่ยวกับผีสิงเทวดา และพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมใจของชาวไทย พระธรรม

คำสอนของพุทธศาสนาทำให้การปฏิบัติเป็นไปในแนวเดียวกัน ในฐานะที่ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมื่อสังคมเปลี่ยนไปก็มีผลทำให้พุทธศาสนาผกผันตามไปด้วย

James (1979, pp. 1 – 40) ได้วิจัย เรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการเมือง ในศรีลังกา โดยศึกษาบทบาทของสมาชิกรวมขององค์กร สารโหวทายะ (sarvodaya organization) ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 46 เห็นว่า พระสงฆ์ควรทำหน้าที่เป็นครูสอนศีลธรรมและศาสนาเป็นผู้นำในการจัดพิธีกรรม ร้อยละ 29 เห็นว่า พระสงฆ์ควรทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือสังคม ดูแลคน ทุกข์ยาก ร้อยละ 9 เห็นว่า พระสงฆ์ควรทำหน้าที่เป็นครูที่ส่งเสริมการศึกษาแก่ชุมชน ร้อยละ 9 เห็นว่า พระสงฆ์ควรทำหน้าที่ ชี้นำให้ประชาชนลดความฟุ้งเฟ้อทางวัตถุ จัดการเศรษฐกิจได้ลงตัว ร้อยละ 6 เห็นว่า พระสงฆ์ควรทำหน้าที่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และการเข้าถึงธรรมของพระพุทธเจ้าและร้อยละ 4 เห็นว่า พระสงฆ์ควรทำหน้าที่ทางการเมือง โดยการเป็นที่ปรึกษาให้แก่ทางการเมือง โดยในหน้าที่ที่กล่าวมาเหล่านี้ กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับการสอนศาสนามากถึง 90% รองลงมาคือ 78% ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และ 55% ให้ความสำคัญกับการให้ศีลให้พรเป็นกำลังใจแก่ประชาชน ส่วนหน้าที่อื่น ๆ เช่น ดูแลคน จำนวน 59% เห็นว่าไม่มีความสำคัญและการ เล่นการเมือง 85% เห็นว่าไม่สำคัญ

Tendo Nyojo (2003, p. 69) ได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติของ ซึ่งเคยปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาส วัดพระพุทธศาสนาหลายแห่งในประเทศญี่ปุ่น ผลการศึกษา พบว่า ในเบื้องต้นท่านโคโดจะแนะนำวิธีการปฏิบัติตนแก่พระที่เข้ามาอยู่ในวัดใหม่ โดยให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก และขอรับรองให้ผู้มาอยู่ใหม่โกนผมด้วยการฝีกอบรมพระสงฆ์ในวัดต้องมีความเคร่งครัดเสมอภาค ทั้งที่แต่เดิมและผู้มาอยู่ใหม่พระภิกษุใหม่จะได้รับการฝีกฝนให้พรรณนาความลึกซึ้งของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยท่านโคโดจะเป็นผู้ดูแล ถ้าพบความผิดพลาดก็จะให้คำแนะนำและฝีกฝน เหมือนการบ่งชี้ว่า เจ้าอาวาสจะต้องมีจิตใจบริสุทธิ์ดุจดั่งพระที่เริ่มบวชเสร็จใหม่ เพียงแต่มีประสบการณ์ในวงการพระสงฆ์มากเท่านั้น เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ พิธีกรรมและการปฏิบัติตน ทางศาสนาเป็นผู้นำในการตัดสินใจทำในสิ่งที่พระลูกวัดไม่กล้าตัดสินใจ เป็นนักจัดการที่ดี มีบารมี สามารถแสดงบทบาท กำหนดบทบาทให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้เมื่อยามจำเป็น สามารถชี้นำพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามากกว่า และสามารถโยกย้ายได้ถ้าจำเป็น การณ์เช่นนี้ทำให้ดูเหมือนว่า อำนาจของเจ้าอาวาสไว้ขีดจำกัดและต้องมีความรับผิดชอบ

อย่างสูงส่งในตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงประกอบด้วยทั้ง การเป็นผู้นำ และเป็นผู้ให้บริการชุมชน อยู่ในตัว

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้นำของภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด ถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรืองสันติสุข ตลอดจน ทั้งความมั่นคงของวัดเพราะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการบริหารกิจการของวัดการปกครองบังคับบัญชา ดูแลแนะนำสั่งสอนอบรมพระภิกษุสามเณร และฆราวาสผู้อาศัยอยู่ในวัด ให้เป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยอยู่ภายใต้กฎระเบียบของวัด เป็นผู้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มีความสมัครสมานสามัคคี ประองคองกัน ให้เกิดความร่วมแรงร่วมใจในการที่จะปฏิบัติศาสนกิจดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี นอกจากนี้เจ้าอาวาสถือได้ว่าเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางและเป็น ศูนย์กลางของการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม แก่ชุมชน และประชาชนทั้งใกล้และไกล เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริงตลอดทั้งเป็นผู้ให้การสนับสนุนกิจกรรมที่จะนำประโยชน์ มาสู่ประชาชน เพราะฉะนั้นภารกิจทั้ง 6 ด้าน ของการบริหารจัดการวัด คือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านสาธารณูปการและด้านสาธารณะสงเคราะห์ ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะทำ ให้วัดเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นที่พึ่งให้กับพุทธศาสนิกชนได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติต่อไป